

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ:
робочий зошит для лабораторних робіт

Луцьк – 2024

УДК 316.66 371.214.114
С 69

*Рекомендовано до друку методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 6 від 21 лютого 2024 р.)*

Рецензенти:

Кихтюк О.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології ВНУ ім. Лесі Українки;

Кульчицька А.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ ім. Лесі Українки

Розробник:

Федотова Т.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

С 69 Соціальна психологія : робочий зошит для лабораторних робіт. Укладач Федотова Т. В. Луцьк, 2024. 51 с.

Видання містить матеріали для проведення лабораторних робіт студентів з курсу «Соціальна психологія». Для викладачів та студентів факультетів психології.

**УДК 316.66 371.214.114
С 69**

© Федотова Т. В. (укл.), 2024

ВСТУП

Основним завданням лабораторних робіт з курсу «Соціальна психологія» є підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності шляхом вироблення у них певної систематизованої сукупності соціально-психологічних знань та умінь здійснення практичної роботи з питань:

- розуміння специфіки методів дослідження сучасної соціальної психології, її основних проблем;
- оволодіння базовими елементами психологічного аналізу соціальних процесів;
- оволодіння соціально-психологічними методами вивчення великих і малих груп, діагностики міжособистісних взаємин, соціально-психологічного клімату групи, закономірностей сприймання людиною інших людей та соціальних об'єктів.

Крім того, одним із важливих завдань лабораторних робіт є підготовка студентів для проходження виробничих практики згідно навчального плану.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗЬ ПСИХОЛОГІЇ. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТОСТІ

Лабораторна робота №1

Тема: МЕТОД СПОСТЕРЕЖЕННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ (проводиться в польових умовах)

Мета завдання: Засвоєння та оволодіння студентами навичок проведення соціально-психологічного дослідження методом спостереження.

Завдання: провести самостійне спостереження за поведінкою певної особистості в групі людей у неформальній обстановці (дискотека, спортивні змагання, весілля, святкування днів народження тощо). Оформити протокол спостереження.

Теоретична довідка:

Спостереження – цілеспрямоване, систематизоване, безпосереднє візуальне сприйняття та реєстрація значущих з точки зору цілей дослідження, соціальних явищ (ситуацій, процесів), що підлягають контролю та перевірці.

Види: безпосереднє та опосередковане, відкрите та приховане, включене та невключене, систематичне та несистематичне (вибіркове), довгострокове та короткострокове, зовнішнє та внутрішнє (інтроспекція).

Результати спостереження великою мірою залежать від досвіду, наукових поглядів, інтересів дослідника.

Загальна процедура спостереження:

- визначити мету та завдання спостереження (для чого, з якою метою);
- вибрати об'єкт, предмет і ситуацію (що спостерігати);
- вибрати спосіб спостереження, який найменшою мірою впливає на дослідження об'єкта і є найбільш ефективним (як спостерігати);
- вибрати спосіб реєстрації (як вести запис);
- отриману інформацію обробити і пояснити (яким є результат).

Програма дослідження:

Мета спостереження стає засобом управління сприйманням, що забезпечує вибірковість, бачення одних результатів та віднесення до фону інших. Мета допомагає із природного життєвого простору і часу вибрати те, що необхідно побачити.

Завдання – конкретні вимоги, що пред'являються до аналізу і рішення сформульованої проблеми, вони слугують засобом реалізації цілі.

Об'єкт – явище, яке спостерігається.

Предмет – властивості сторони об'єкта, які у найбільш повному вигляді виражають проблему дослідження (вербальні і невербальні акти поведінки окремої людини, групи в певній ситуації, ознаки діяльності).

Ситуації спостереження – комплекс умов, за наявності яких відповідно до програми, об'єкт підлягає спостереженню. Умови спостереження – вимоги до ситуації, за яких об'єкт підлягає чи не підлягає спостереженню.

Ознаки спостереження – доступні безпосередньому спостереженню та реєстрації одиниці актів поведінки, що зводяться у систему, яка відображає значущі властивості ситуації, що спостерігається.

Одиниці спостереження – доступні для спостереження прості чи складні дії.

Категорії – емпіричні ознаки об'єкта спостереження. Вимоги: чітко визначити кожен категорію, вона не повинна перетинатися з іншими категоріями, виражати певний аспект завдання, яке вирішується.

Одиниці спостереження: 1. Дії, рухи, вчинки, діяльність. 2. Міміка, жести, пантоміміка. 3. Висловлювання, мова.

Інша класифікація одиниць спостереження:

- рухи тулуба: поза, постава, хода;
- рухи руки: жест, дія;
- виразні рухи обличчя: міміка;
- автоконтакти різних частин тіла (рук, рук і голови, рук і предметів, рук і тулуба і т.д.);
- положення тіла відносно власної осі та різних предметів (повороти, нахили);
- мова і голос (зміст, темп, ритм, інтонація, паузи, швидкість, експресія, характер голосових реакцій (крик, стогін, вереск));
- система рухів (швидкість, впевненість, координація, послідовність, автоматизм);
- зовнішність (одяг, взуття, косметика, зачіска (самооцінка)), цінності, очікування.

Щоденник спостереження – методичний документ, призначений для фіксації результатів спостереження (формальний і неформальний вид).

Картка спостереження – методичний документ, призначений для реєстрації ознак спостереження у строго формалізованому, часто закодованому вигляді.

Протокол спостереження – методичний документ, призначений для комбінованої реєстрації результатів спостереження у формалізованій та неформалізованій процедурах.

Програма спостереження:

Дата проведення: _____.

Час спостереження: _____.

Вид спостереження: _____.

Мета спостереження – _____.

Завдання – _____.

Об'єкт – _____.

Предмет – _____.

Ситуація спостереження – _____.

Бланк фіксації результатів спостереження

Дата / час спостереження	Ситуації спостереження	Одиниці спостереження	Виявлено в процесі спостереження	Пояснення даних спостереження

Продовження бланку фіксації результатів спостереження

Дата / час спостереження	Ситуації спостереження	Одиниці спостереження	Виявлено в процесі спостереження	Пояснення даних спостереження

ВИСНОВОК:

Лабораторна робота №2

Тема: МЕТОД ОПИТУВАННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Мета завдання: засвоєння студентами знань і умінь, необхідних для успішного проведення соціально-психологічного дослідження методом опитування.

Теоретична довідка:

ОПИТУВАННЯ – надзвичайно поширений у соціальній психології метод збору інформації. Опитувальні процедури об'єднує звернення до когнітивної сфери людини, її уявлень, а отже, найважливіше місце в розробці опитувальників має робота з інтерпретаціями як змістом проблем у цілому, так і всіх використовуваних понять.

АНКЕТУВАННЯ – метод збору даних, що ґрунтується на опитуванні за допомогою анкет.

АНКЕТА – певним чином структурно-організований перелік питань, кожне з яких логічно пов'язане з центральним завданням дослідження.

Види питань:

1. За змістом: - про факти свідомості (думки, оцінки, побажання, очікування); - про факти поведінки (вчинки, дії, результати діяльності); - про особистість (стать, вік, освіта, професія).

2. За формою.

- відкриті (відповідь не регламентується: наприклад, «Чому саме так?», «Опишіть успішну людину»);

- закриті (формулювання містить набір варіантів відповідей, серед яких респондент має вибирати: наприклад, «Як часто Ви займаєтеся спортом? а) часто, б) рідко, в) ніколи;

- напіввідкриті (міститься варіант «інше»);

- прямі, які виявляють безпосередньо ту інформацію, що цікавить дослідника (наприклад, «Чи подобається вам ваша професія?»);

- непрямі, які формулюються в безособовій формі, потребують подальшої інтерпретації, іноді включають уявну ситуацію (наприклад, «Що думають ваші знайомі про сучасних дітей?», «Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що ваша професія - одна з кращих?»).

3. За функціями:

- основні (зміст явища) і неосновні (питання-фільтри, спрямовані на вияв адресата основного питання (наприклад, «Чи знайомі ви з останнім номенклатурним статутом університету?» Якщо «ні» - перехід до іншого питання);

- контрольні питання - перевіряють щирість, правдивість відповідей.

Крім того:

- шкальовані – містять шкали відповідей. Наприклад, «Чи складно вам заговорити з незнайомцем?» а) так, б) ні; або а) дуже важко, б) досить важко, в) досить легко, г) не дуже легко, г) дуже легко; або а) так, б) радше так, ніж ні, в) радше: ні, ніж так, г) ні, г) не можу сказати);

- питання у вигляді семантичного диференціалу (метод поперечних профілів); наприклад, оцінити якості людини: добрий 54321 злий;

- питання у вигляді малюнків; наприклад, який вираз обличчя відповідає вашому настрою;

- питання у вигляді концентричних кіл (наприклад, місце в групі — реальне, бажане) ;

- питання па основі принципу протилежності (наприклад, що подобається і не подобається в майбутній професії : а) можливість навчати, виховувати, допомагати, різноманітна діяльність; б) необхідність навчати, виховувати, допомагати, одноманітна діяльність);

- питання, орієнтовані на аналіз специфічних ситуацій (наприклад, опишіть ситуацію, в якій ви перебували, -- важку, легку. Або; Виберіть судження, які відповідають уявленню про професію; добре оплачується, дає можливість самореалізації).

Конструкція анкети:

- вступ (хто, з якою метою проводить опитування, як будуть використовуватися результати, гарантується конфіденційність, інструкція з заповнення анкети, спосіб її повернення);

- початок анкети: питання мають бути прості, нейтральні, їх мета - зацікавити респондента, сформулювати установку на співробітництво. Іноді - питання про події, інтереси - те, що не потребує обдумування;

- основна частина – питання, що вимагають аналізу, роздумів, активності пам'яті. Часто основні питання ділять на блоки з окремих проблем (3-5 блоків). Найбільш складні чи інтимні питання розміщують в останній третині анкети; відкриті питання, що вимагають просторих коментарів, розміщують всередині анкети. Заключні питання зі змісту мають бути відносно легкими, враховуючи, що люди втомилися під час роботи над анкетною;

- паспортичка – лаконічна, не вимагає особливої напруги, свідчить про завершення опитування (паспортні дані), не має викликали підозру про неанонімність. У кінці анкет и висловлюється вдячність за співпрацю у проведенні опитування.

Основні вимоги до формулювання питань анкети:

Питання повинні: - відповідати дослідницькому завданню; - бути сформульовані ясно і конкретно, відповідно до вікових особливостей; враховувати термінологію, прийняту в середовищі опитуваних; - бути однаково зрозумілими для всіх; - бути тактовними стосовно особистості опитуваних; - бути стилістично грамотними, передбачати конкретну відповідь; - виявляти лише ту інформацію, яку не можна отримати іншим шляхом (наприклад, дані бухгалтерських звітів); - викликати позитивні реакції.

Не повинні: - пропонувати вибір між незіставними цінностями; мати відбиток установки дослідника, - мати переконуючий характер у вигляді підказок; - бути у великій кількості.

Завдання:

1. Розробити анкету (має містити 10 запитань) та провести її (тема дослідження – на вибір здобувачів освіти).

2. При розробці анкети обов'язково врахувати запропоновану вище конструкцію.

3. Опитати 3 особи, представити результати (саму анкету (заповнити нижче форму) та прикріпити бланки відповідей опитуваних). Висновки за

результатами опитування подати окремо разом з бланками.

4. Можна розробити у вигляді гугл форми (роздрукувати отримані результати).

5. Вимоги до запитань анкети: - відкрите, закрите, напіввідкрите; - конкретне питання; - питання-фільтр; - непряме питання; - закрите з багатьма питаннями; - зі шкалою питань; - семантичний диференціал.

Бланк АНКЕТИ
Тема опитування:

№	Питання
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	

Паспортичка:

Вік ____ **Стать** _____ .....

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ В ОПИТУВАННІ!

Лабораторна робота №3
Тема: ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ОСОБИСТОСТІ

Мета роботи: з'ясувати рівень особистісної фрустрації, прийняття інших, доброзичливості та довіри особистості.

Використовувані матеріали:

Експерс-діагностика рівня особистісної фрустрації (В. Бойко); методика діагностики прийняття інших (за шкалою Фея); методика діагностики доброзичливості (за шкалою Кемпбелла); експерс-діагностика довіри (за шкалою Розенберга); вивчення довіри особистості до світу, інших людей та до себе, експерс-діагностика рівня соціальної ізольованості особистості (Д.Рассел і М. Фергюссон).

Хід роботи:

1. Оцінити твердження методик.
2. Обчислити результати методик, визначивши результати індивідуального обстеження.
3. Написати загальний висновок.

Фрустрація – психічний стан людини, що виражається в характерних переживаннях і поведінці і те, що викликається об'єктивно непереборними (або суб'єктивно сприйнятими як непереборні) труднощами на шляху до досягнення мети і розбіжності реальності з очікуваннями суб'єкта.

Доброзичливість – готовність відповісти добром, якщо партнер буде в цьому зацікавлений і проявить ініціативу: попросить або хоча б дасть знати, що йому щось від нас треба.

Довіра – впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з котрою довіряючий знаходиться в тих чи інших відносинах, що базується на його досвіді.

Експерс-діагностика рівня особистісної фрустрації (В.Бойко)

Діагностованим пропонується дати відповіді на запропоновані ситуації. У випадку згоди з твердженням ставимо «+», незгоди – «-».

1) Текст опитувальника

- 2) Ви заздрите успішності своїх знайомих.
- 3) Ви незадоволені стосунками в сім'ї.
- 4) Ви вважаєте, що гідні кращої долі.
- 5) Ви вважаєте, що могли б досягти більшого в особистому житті і в роботі, якби не певні обставини.
- 6) Вас засмучує те, що не здійснюються плани і мрії.
- 7) Ви часто приховуєте зло чи образи на когось.
- 8) Вас злить те, що комусь щастить в житті більше ніж вам.
- 9) Вас засмучує те, що вам не вдається відпочивати чи проводити вільний час так як хочеться.
- 10) Ваше матеріальне становище пригнічує вас.
- 11) Ви вважаєте, що життя проходить повз вас (проходить даремно)
- 12) Хтось чи щось постійно пригнічує вас.
- 13) Невирішення побутових проблем виводить вас із рівноваги.

Обробка даних

Кожна позитивна відповідь оцінюється в 1 бал, а негативна – 0 балів. Підраховується загальна кількість балів.

Про рівень соціальної фрустрації можна говорити за наступними показниками:

- 10-12 балів – дуже високий рівень фрустрації;
- 5-9 балів – стійка тенденція до фрустрації;
- 4 бали і менше – низький рівень фрустрації.

Діагностика прийняття інших (за шкалою Фейя)

Оцінити запропоновані твердження, використовуючи пропозиційну шкалу:

- практично завжди
- часто
- іноді
- випадково
- дуже рідко

Текст опитувальника

- 1) Людей достатньо легко ввести в стан омани.
- 2) Мені подобаються люди, з якими я знайома.
- 3) В нас час люди мають дуже низькі моральні принципи.
- 4) Більшість людей думає про себе тільки позитивно, рідко звертаючись до своїх негативних якостей.
- 5) Я відчуваю себе комфортно, практично з будь-якою людиною.*
- 6) Все про що говорять люди в нас час зводиться до розмов про фільми, телебачення та інших непотрібних речей цього роду.
- 7) Якщо хтось почав робити послугу іншим людям, то вони відразу перестають поважати його.
- 8) Люди думають тільки про себе.
- 9) Люди завжди чимось незадоволені та шукають нове.
- 10) Примхи більшості людей важко терпіти.
- 11) Людям безпосередньо необхідний сильний та розумний лідер.
- 12) Мені подобається бути на самоті, подалі від людей.
- 13) Люди не завжди чесно поводять себе з іншими людьми.
- 14) Мені подобається бути з іншими людьми.*
- 15) Більшість людей нерозумні та непослідовні.
- 16) Мені подобається бути з людьми чії погляди відрізняються від моїх.*
- 17) Кожен хоче бути приємним для іншого.*
- 18) Частіше всього люди не задоволені собою.

• Прямі твердження (позначені без зірочки): бали підраховуються у такому порядку – практично завжди (5); часто (4); іноді (3); випадково (2); дуже рідко (1)

• Зворотні твердження позначені зірочкою: бали підраховуються у зворотньому порядку – практично завжди (1); часто (2); іноді (3); випадково (4); дуже рідко (5).

Обробка та інтерпретація результатів

Підраховується сума балів, набрана досліджуваним

60 балів і вище – високий показник прийняття інших;

45-60 балів – середній показник прийняття інших з нахилом до високого;

30-45 балів - середній показник прийняття інших з нахилом до низького;

30 балів і менше – низький рівень прийняття інших.

Діагностика доброзичливості (за шкалою Кемпбелла)

Оцінити пари суджень опитувальника та обрати одне.

Варіанти відповідей: А чи В.

Текст опитувальника

1. А) Людина найчастіше може бути впевнений в інших людях.

В) Довіряти комусь небезпечно, так як він може використовувати це в своїх цілях.

2. А) Люди швидше будуть допомагати один одному, ніж ображати один одного.
В) В наш час навряд чи знайдеться така людина, якій можна було б повністю довіритися.
  3. А) Ситуація, коли людина працює для інших, сповнена небезпеки.
В) Друзі та співробітники є найкращим гарантом безпеки.
  4. А) Віра в інших є основою виживання в наш час.
В) Довіряти іншим тотожно пошуку неприємностей.
  5. А) Якщо знайомий просить позику, краще знайти спосіб, щоб відмовити йому.
В) Вміння допомогти іншому складає одну з кращих сторін нашого життя.
  6. А) « Договір дорожче грошей »- все ще краще правило в наш час.
В) У наш час необхідно прагнути загрозувати всім незалежно від власних принципів.
  7. А) Неможливо перестрибнути через себе.
В) Там, де є воля, є і результат.
  8. А) Ділові відносини замість дружби.
В) Основна функція ділових відносин полягає в можливості допомогти іншому.
- Вибори, що відображають доброзичливе ставлення до інших людей, позначені зірочкою(*)

Ключ

При збігу відповіді випробуваного з ключем він оцінюється в 1 бал, при розбіжності - в 0 балів.

Кемпбелл	№	Варіанти відповідей
	1	А*
	2	А*
	3	В*
	4	А*
	5	В*
	6	А*
	7	В*
	8	В*

Бали підсумовуються.

4 бали і менше - низький показник доброзичливого ставлення до інших;

4 - 8 балів - середній показник доброзичливого ставлення до інших;

8 балів і більше - високий показник доброзичливого ставлення до інших.

Експрес-діагностика довіри (за шкалою Розенберга)

Оцінити пари суджень опитувальника та обрати одне.

Варіанти відповідей: А чи В.

Текст опитувальника

1. Як ви думаєте, більшості людей можна довіряти чи у взаємодії з іншими потрібно бути обережними?

А). Більшості людей можна довіряти.

В). У взаємодії з іншими потрібно бути обережними.

2. Чи могли б ви сказати, що люди найчастіше прагнуть бути корисним іншим чи вони думають лише про себе?

А). Прагнуть бути корисними іншим.

В). Думають тільки про себе.

3. Як ви думаєте, більшість людей спробували б обдурити вас, якби в них була така можливість чи поводитися б чесно?

А). Спробували б обдурити, якби в них була така можливість.

В). Поводилися б чесно.

Ключ

При збігу відповіді випробуваного з ключем він оцінюється в 1 бал, при розбіжності - в 0 балів.

№	Варіанти відповідей
1	А
2	А
3	В

- 1 бал і менше - низький показник довіри;
 2 бали - середній показник довіри;
 3 бали - високий показник довіри.

Вивчення довіри особистості до світу, інших людей та до себе

Оцінити твердження, використовуючи шкалу, де:

- 1 бал – невірно; 2 бали - швидше невірно; 3 бали - частково невірно; 4 бали - швидше вірно; 5 балів - вірно

Текст опитувальника

- 1 Я довіряю собі у вмінні вибудувувати взаємини з близькими людьми
- 2 Об'єкти та явища оточуючого світу мене мало хвилюють
- 3 Переважна більшість людей не схильні допомагати іншим
- 4 Я довіряю собі у вмінні відрізнити «добре» від «поганого»
- 5 Оточуючий світ є для мене джерелом небезпеки
- 6 Я довіряю собі у вмінні орієнтуватися в критичній ситуації
- 7 Якщо не відслідкуєш, люди скористуються своєю перевагою
- 8 Людина за своєю сутністю схильна до співпраці
- 9 Я довіряю собі у вмінні прогнозувати вчинки інших людей
- 10 Варто бути дуже обережним, коли маєш справу з людьми
- 11 Я намагаюсь тісно взаємодіяти з оточуючим світом
- 12 Ніхто не має наміру брати на себе відповідальність за те, що з тобою трапиться, хоча бачить, до чого ти йдеш
- 13 Я довіряю собі у вмінні поступитися за необхідності
- 14 Я довіряю собі у вмінні визнавати свої помилки
- 15 Інші люди говорять, що від оточуючого світу не варто очікувати нічого доброго

Ключ:

Підраховується сума усіх набраних балів з урахуванням того, що за твердження 1, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 13, 14 бали даються зі знаком плюс, а за твердження 2, 5, 7, 10, 12, 15 – зі знаком мінус. Чим більше сума з плюсом, тим більша довіра, і навпаки.

Окремо обчислюються шкали: відношення до світу (2, 5, 11, 15); до інших людей (3, 7, 8, 10, 12); до себе (1, 4, 6, 9, 13, 14).

ВИСНОВОК:

Лабораторна робота №4
Тема: ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ОСОБИСТОСТІ

Мета роботи: визначити психологічні особливості особистості.

Використовувані матеріали:

Багатофакторний особистісний опитувальник FPI (модифікована форма В).

Хід роботи:

1. Оцінити твердження методики.
2. Обчислити результати методики, визначивши результати індивідуального обстеження та середньогрупові результати.
3. Написати загальний висновок.

Багатофакторний особистісний опитувальник FPI

Прочитати твердження та відповіді: «згоден» – «+» або «не згоден» – «-».

Текст опитувальника

1. Я уважно прочитав інструкцію і готовий відверто відповісти на всі питання анкети.
2. Вечорами я віддаю перевагу розважатися у веселій компанії (гості, дискотека, кафе тощо).
3. Моєму бажанню познайомитися з ким-небудь завжди заважає те, що мені важко знайти вдалу тему для розмови.
4. У мене часто болить голова.
5. Іноді я відчуваю стук у скронях і пульсацію в області шиї.
6. Я швидко втрачаю самовладання, але так само швидко беру себе в руки.
7. Буває, що я сміюся над непристойним анекдотом.
8. Я уникаю розпитувань і надаю перевагу дізнаватися те, що мені потрібно, іншим шляхом.
9. Я вважаю за краще не входити в кімнату, якщо не впевнений, що моя поява пройде непоміченою.
10. Я можу так розлютитися, що готовий розбити все, що трапиться під руку.
11. Я відчуваю себе ніяково, якщо оточуючі починають звертати на мене увагу.
12. Я іноді відчуваю, що серце починає працювати з переборами або починає битися так, що здається, готове вискочити з грудей.
13. Не думаю, що можна було б пробачити образу.
14. Я не вважаю, що на зло потрібно відповідати злом, і завжди дотримуюся цього.
15. Якщо я сиджу, а потім різко встаю, то у мене темніє в очах і паморочиться голова.
16. Я майже щодня думаю про те, наскільки краще було б життя, якби мене не переслідували невдачі.
17. У своїх вчинках я відштовхуюся від того, що людям не можна повністю довіряти.
18. Я можу вдатися до фізичної сили, якщо потрібно відстояти свої інтереси.
19. Я легко можу розвеселити саму нудну компанію.
20. Я легко ніяковію.
21. Мене анітрохи не ображає, якщо роблять зауваження щодо моєї роботи або мене особисто.
22. Нерідко я відчуваю, як у мене німіють або холонуть руки і ноги.
23. Я буваю незграбним в спілкуванні з іншими людьми.
24. Іноді без вагомої причини я відчуваю себе пригніченим, нещасним.
25. Іноді у мене немає ніякого бажання чимось займатися.
26. Часом я відчуваю, що мені не вистачає повітря, начебто я виконував дуже важку роботу.
27. Мені здається, що в своєму житті я дуже багато робив правильно.
28. Мені здається, що інші нерідко сміються наді мною.
29. Я люблю такі завдання, коли можна діяти без довгих роздумів.
30. Я вважаю, що у мене достатньо підстав бути не дуже задоволеним своєю долею.
31. Часто у мене немає апетиту.
32. У дитинстві я радів, якщо батьки або вчителі карали інших дітей.
33. Зазвичай я рішучий і дію швидко.

34. Я не завжди говорю правду.
35. Я з цікавістю спостерігаю, коли хтось намагається виплутатися з неприємної історії.
36. Я вважаю, що всі засоби виправдані, якщо потрібно настояти на своєму.
37. Те, що пройшло, мене мало хвилює.
38. Я не можу уявити нічого такого, що варто було б доводити кулаками.
39. Я не уникаю зустрічей з людьми, які, як мені здається, шукають сварки зі мною.
40. Іноді мені здається, що я взагалі ні на що не здатний.
41. Мені здається, що я постійно перебуваю в якійсь напрузі, і мені важко розслабитися.
42. Нерідко у мене виникають болі у спині і різні неприємні відчуття в животі.
43. Якщо скривдять мого друга, я намагаюся помститися кривдникові.
44. Я часом запізнювався/запізнююсь.
45. У моєму житті було таке, що я дозволив собі бити тварину.
46. При зустрічі зі старим знайомим я від радості готовий кинутися йому на шию.
47. Коли я чогось боюся, у мене пересихає в роті, тремтять руки і ноги.
48. Частенько у мене буває такий настрій, що я із задоволенням би нічого не бачив й не чув.
49. Коли я лягаю спати, то зазвичай засинаю вже через кілька хвилин.
50. Мені подобається, як то кажуть, «ткнути носом» інших у їх помилки.
51. Іноді я можу похвалитися.
52. Я беру активну участь в організації громадських заходів/громадському житті.
53. Нерідко буває так, що мені доводиться дивитися в іншу сторону, щоб уникнути небажаної зустрічі.
54. У своє виправдання я іноді щось вигадуював.
55. Я майже завжди рухливий і активний.
56. Я нерідко сумніваюся, чи дійсно цікаво моїм співрозмовникам те, що я говорю.
57. Іноді я раптом відчуваю, що весь покриваюся потом.
58. Якщо я сильно розлючуся на когось, то можу його і вдарити.
59. Мене мало хвилює, що хтось погано до мене ставиться.
60. Зазвичай мені важко заперечувати моїм знайомим.
61. Я хвилююся і переживаю навіть при думці про можливу невдачу.
62. Не всіх своїх знайомих я люблю.
63. У мене бувають думки, яких слід було б соромитися.
64. Не знаю чому, але іноді у мене з'являється бажання зіпсувати те, чим всі захоплюються.
65. Я надаю перевагу змусити людину зробити те, що мені потрібно, ніж просити її про це.
66. Я часто неспокійно рухаю рукою або ногою.
67. Я надаю перевагу провести вільний вечір, займаючись улюбленою справою, а не в розвагах у веселій компанії.
68. У компанії я веду себе не так, як вдома.
69. Іноді, не подумавши, я скажу таке, про що краще б помовчати.
70. Я боюся стати центром уваги навіть у знайомій компанії.
71. Хороших знайомих у мене дуже небагато.
72. Іноді бувають такі періоди, коли яскраве світло чи фарби, сильний шум викликають у мене болісно неприємні відчуття, хоча я бачу, що на інших людей це так не діє.
73. В компанії у мене нерідко виникає бажання когось образити чи роздратувати.
74. Іноді я думаю, що краще було б не народитися на світ, уявивши собі, скільки усіяких неприємностей, ймовірно, доведеться пережити.
75. Якщо хтось мене серйозно образить, то отримає «на горіхи по повній».
76. Я не соромлюсь у виразах, якщо мене виведуть з себе.
77. Мені подобається так формулювати запитання чи так відповісти, щоб співрозмовник розгубився.
78. Бувало, я відкладав те, що було потрібно зробити негайно.
79. Я не люблю розповідати анекдоти чи кумедні історії.
80. Повсякденні труднощі і турботи часто виводять мене з рівноваги.
81. Я не знаю, куди подітися при зустрічі з людиною, яка була в компанії, де я вів себе

неприйнятно.

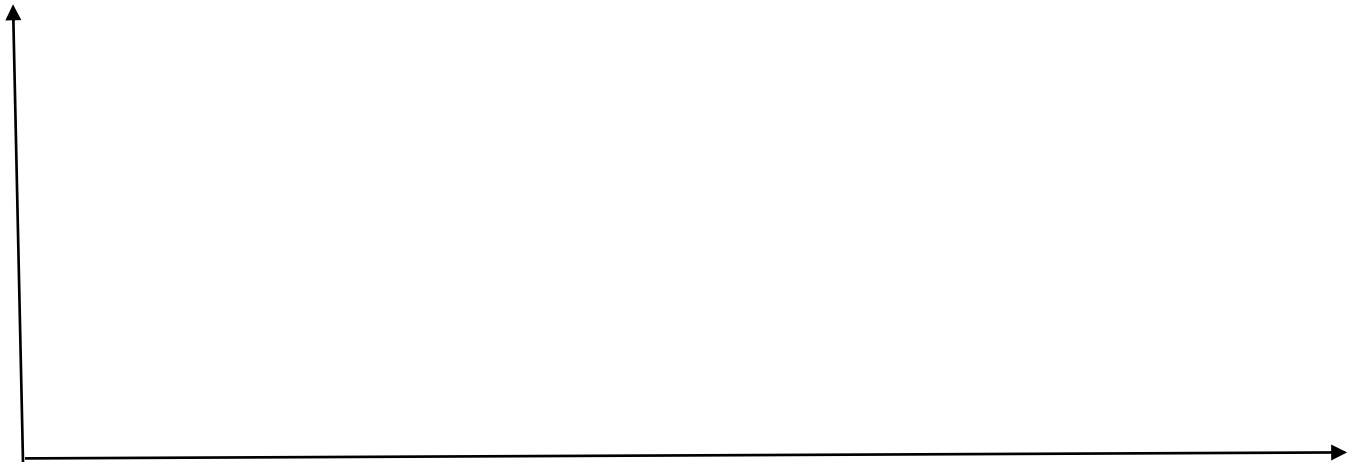
82. На жаль, я належу до людей, які бурхливо реагують навіть на життєві дрібниці.
83. Я ніяковою при виступі перед великою аудиторією.
84. У мене досить часто змінюється настрій.
85. Я втомлююся швидше, ніж більшість оточуючих мене людей.
86. Якщо я сильно схвилюваний або роздратований, то відчуваю це мов би всім тілом.
87. Мені заважають неприємні думки, які настирливо лізуть в голову.
88. На жаль, мене не розуміють ні в родині, ні в колі моїх знайомих.
89. Якщо я сплю менше звичайного, то на наступний день не буду відчувати себе відпочилим.
90. Я намагаюся вести себе так, щоб оточуючі боялися викликати моє незадоволення.
91. Я впевнений у своєму майбутньому.
92. Іноді я опинявся причиною поганого настрою оточуючих.
93. Я не проти посміятися над іншими.
94. Я належу до людей, які «за словом в кишеню не лізуть».
95. Я належу до людей, які до всього ставляться досить легко.
96. Підлітком я виявляв інтерес до заборонених тем.
97. Іноді я без причин завдавав біль коханим людям.
98. У мене досить часті конфлікти з оточуючими через їх упертість.
99. Я часто відчуваю докори сумління у зв'язку зі своїми вчинками.
100. Я нерідко буваю незібраним.
101. Я не пам'ятаю, щоб мене особливо засмутили невдачі людини, якого я терпіти не можу.
102. Часто я занадто швидко починаю гніватися на інших.
103. Іноді несподівано для себе я починаю впевнено говорити про речі, в яких насправді не розуміюся.
104. Часто у мене такий настрій, що я готовий вибухнути з будь-якого приводу.
105. Нерідко я відчуваю себе млявим і втомленим.
106. Я люблю розмовляти з людьми і завжди готовий поговорити зі знайомими й з незнайомими.
107. На жаль, я часто дуже поспішно оцінюю інших людей.
108. Вранці я зазвичай встаю в гарному настрої, нерідко починаю насвистувати або наспівувати.
109. Я не відчуваю себе впевненим у вирішенні важливих питань навіть після тривалих роздумів.
110. В суперечці я часто намагаюся говорити голосніше свого опонента.
111. Розчарування не викликають у мене сильних і тривалих переживань.
112. Буває, що я раптом починаю кусати губи або гризти нігті.
113. Найбільш щасливим я відчуваю себе тоді, коли буваю один.
114. Іноді мене охоплює така нудьга, що хочеться, щоб навколо всі пересварилися.

Обробка результатів

№	Шкала	К-сть	Так	Ні
1	невротичність	17	4, 5, 12, 15, 22, 26, 31, 41, 42, 57, 66, 72, 85, 86, 89, 105	49
2	спонтанна агресивність	13	32, 35, 45, 50, 64, 73, 77, 93, 97, 98, 103, 112, 114	99
3	депресивність	14	16, 24, 27, 28, 30, 40, 48, 56, 61, 74, 84, 87, 88, 100	-
4	дратівливість	11	6, 10, 58, 69, 76, 80, 82, 102, 104, 107, 110	-
5	товариськість	15	2, 19, 46, 52, 55, 94, 106	3, 8, 23, 53, 67, 71, 79, 113
6	врівноваженість	10	14, 21, 29, 37, 38, 59, 91, 95, 108, 111	-
7	реактивна агресивність	10	13, 17, 18, 36, 39, 43, 65, 75, 90, 98	-
8	сором'язливість	10	9, 11, 20, 47, 60, 70, 81, 83, 109	33
9	відкритість	13	7, 25, 34, 44, 51, 54, 62, 63, 68, 78, 92, 96,	-

			101	
10	екстраверсія - інтроверсія	12	2, 29, 46, 51, 55, 76, 93, 95, 106, 110	20, 87
11	емоційна лабільність	14	24, 25, 40, 48, 80, 83, 84, 5, 87, 88, 102, 112, 113	59
12	маскулінність - фемінність	15	18, 29, 33, 50, 52, 58, 59, 65, 91, 104	16, 20, 31, 47, 84

Рис.1 Графік порівняння індивідуальних результатів та середньогрупових показників

ВИСНОВОК:

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ.

Лабораторна робота № 5

Тема: ДІАГНОСТИКА КОМУНІКАТИВНО-ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Мета роботи: з'ясувати базові комунікативно-характерологічні особливості, що виявляються в процесі міжособистісних відносин особистості (у формі самозвіту та експертних оцінок).

Використовувані матеріали:

Методика діагностики комунікативно-характерологічних особливостей особистості (Л.Уманський, І.Френкель, А.Лутошкін, О.Чернишов та інші), бланки дослідження.

Хід роботи:

1. Ознайомитися зі стимульним матеріалом та підготувати бланк методики (для 2-х експертів).
2. Оцінити запропоновані твердження методики та обчислити профіль комунікативно-характерологічних особливостей особистості.
3. Співставити самооцінку наявних комунікативно-характерологічних особливостей особистості з експертною оцінкою та представити їх у графічному вигляді.
4. Написати загальний висновок.

Методика діагностики комунікативно-характерологічних особливостей особистості (Л.І.Уманський, І.А.Френкель, А.М.Лутошкін, О.С.Чернишов та інші)

Проведення дослідження:

1. Діагностованим пропонується оцінити представлені риси характеру за п'ятибальною системою.

Бали відповідають таким рівням прояву якості:

5 - риса проявляється постійно, є яскраво вираженою;

4 – риса частіше проявляється, ніж не проявляється;

3 – риса, як правило, не проявляється;

2 – протилежна риса особистості проявляється частіше, ніж дана.

1 – яскраво виражена протилежна риса характеру.

В колонці «а» ставиться плюс (+), якщо особистість, що діагностується активно переносить цю якість на інших; знак мінус (-) ставиться тоді, коли ця якість не переноситься на інших і є суто особистісною якістю; знаком рівності (=) позначається той випадок, коли не вираженим є ні перший, ні другий варіант.

В колонці «б» позначаються зміни даної якості, що відбулись останнім часом: посилення якості позначається знаком плюс (+), послаблення - знаком мінус (-), а знаком рівності (=) позначається відсутність будь-яких змін.

В колонці «в» позначається тенденція до змін цієї якості в майбутньому: тенденція до посилення позначається знаком плюс (+), послаблення – знаком мінус (-), а знаком рівності «=» позначається відсутність тенденції до будь-яких змін.

2. Аналогічним чином за п'ятибальною системою діагностованим потрібно оцінити представлені риси характеру одного-двох із членів своєї групи. Після чого бланки роздаються тим, кого оцінювали.

3. Про рівень прояву тих чи інших можна визначити за середніми значеннями комунікативно-характерологічних особливостей особистості. Усереднені показники самооцінки та експертної оцінки результатів методики діагностовані зображають на графіку (вісь х – групи

рис характеру, вісь у – кількість набраних балів), що являє собою профіль комунікативно-характерологічних особливостей особистості.

А. Риси характеру, які виражають спрямованість особистості	5	4	3	2	1	а	б	в
1. Принциповість або безпринципність								
2. Колективізм або індивідуалізм								
3. Правдивість або брехливість								
4. Суспільна або егоїстична спрямованість								
5. Працелюбність або лінощі								
6. Безкорисливість або користолюбство								
7. Скромність або нескромність								
8. Справедливість або несправедливість щодо:								
а) до однолітків								
б) до молодших								
в) до старших								
9. Чуйність або черствість								
10. Прямота або лицемірство								
Загальний бал (Σ)								
Середній бал (М) $M = \Sigma/n$ (n – кількість якостей)								
Б. Інтелектуальні риси характеру	5	4	3	2	1	а	б	в
1. Спостережливість або неспостережливість								
2. Практична спрямованість розуму, вміння застосовувати знання до практичних завдань або непрактичність розуму при наявності знань								
3. Допитливий або недопитливий								
Загальний бал (Σ)								
Середній бал (М) $M = \Sigma/n$ (n – кількість якостей)								
В. Вольові риси характеру	5	4	3	2	1	а	б	в
1. Впевненість або невпевненість у своїх силах і можливостях								
2. Дисциплінованість або недисциплінованість								
3. Усвідомлена дисциплінованість або простий послух								
4. Ініціативність (заповзятливість) або тільки старанність								
5. Особиста організованість або неорганізованість								
6. Самостійність або навіюваність								
7. Зібраність або незібраність (неорганізованість)								
8. Самовладання, витримка або невитриманість								
9. Сміливість або боягузтво								
10. Наполегливість у досягненні поставлених цілей або нездатність доводити почату справу до кінця								
11. Наполегливість чи впертість								
12. Особиста активність чи пасивність								
Загальний бал (Σ)								
Середній бал (М) $M = \Sigma/n$ (n – кількість якостей)								
Г. Емоційні риси характеру	5	4	3	2	1	а	б	в
1. Веселість або похмурість								
2. Смішливість або плаксивість								
3. Бадьорість або млявість								
4. Дратівливість або незворушність								
Загальний бал (Σ)								
Середній бал (М) $M = \Sigma/n$ (n – кількість якостей)								

Д. Риси характеру, які виражають відношення до діяльності	5	4	3	2	1	а	б	в
1. Сумлінність або несумлінність у відношенні: а) до трудової діяльності б) до навчальної діяльності в) до ігрової діяльності г) до громадської діяльності д) до спортивної діяльності								
2. Працездатність або непрацездатність								
Загальний бал (Σ)								
Середній бал (М) $M = \Sigma/n$ (n – кількість якостей)								
Е. Риси характеру, які виражають відношення до інших людей	5	4	3	2	1	а	б	в
1. Колективізм або індивідуалізм								
2. Замкнутість або комунікабельність								
3. Тактовність або нетактність								
4. Чуйність або черствість								
Общий балл (Σ)								
Средний балл (М) $M = \Sigma/n$ (n - количество качеств)								
Ж. Риси характеру, які виражають відношення до себе	5	4	3	2	1	а	б	в
1. Критичне ставлення до своїх сил або надмірна самовпевненість								
2. Впевненість або невпевненість								
3. Вимогливість або невимогливість до себе								
4. Самокритичність або несамокритичність								
Загальний бал (Σ)								
Середній бал (М) $M = \Sigma/n$ (n – кількість якостей)								

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ (для експертів):

№ питання	№ питання												Xсер	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Запропоновані риси														
А. Риси характеру, які виражають спрямованість особистості								а			-	-		
								б						
								в						
Б. Інтелектуальні риси характеру				-	-	-	-	-	-	-	-	-		
В. Вольові риси характеру														
Г. Емоційні риси характеру					-	-	-	-	-	-	-	-		
Д. Риси характеру, які виражають відношення до діяльності	1а	1б	1в	1г	1д	2		-	-	-	-	-		
Е. Риси характеру, які виражають відношення до інших людей					-	-	-	-	-	-	-	-		
Ж. Риси характеру, які виражають відношення до себе					-	-	-	-	-	-	-	-		

Рис.2 Графік порівняння індивідуальних результатів та експертної оцінки

ВИСНОВОК:

Лабораторна робота № 6

Тема: ВИЗНАЧИТИ КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОФІЛЬ ОСОБИСТОСТІ

Мета роботи: з'ясувати ступінь прояву складових комунікативного профілю особистості.

Використовувані матеріали: методика діагностики комунікативного профілю особистості.

Хід роботи:

1. Оцінити твердження методики.
2. Обчислити результати методики.
3. Оформити лабораторну роботу.

Методика діагностики комунікативного профілю особистості

Діагностованим пропонується дати відповіді на запитання, подані нижче за такою системою: **7 – завжди, 6 – майже завжди, 5 – часто, 4 – інколи, 3 – рідко, 2 – майже ніколи, 1 – ніколи**

Бланк для відповідей (Ключ)

Потреба	Широта	Ініціатива	Виразність	Легкість	Стійкість	Соц. бажаність
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.
36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.
43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.

Текст опитувальника

1. У мене є бажання спілкуватись з людьми.
2. Мені подобається робота, що потребує контактів з багатьма людьми.
3. Тему розмови задаю я.
4. У спілкуванні з людьми я багатослівний, а не мовчун.
5. Я швидко включаюсь у розмову.
6. Я волію мати постійне коло друзів та знайомих.
7. Людям я говорю лише правду.
8. Більше задоволення я отримую від вечоринки, ніж від хорошого фільму.
9. У школі та поза нею я підтримую контакти із великим колом людей.
10. З незнайомою людиною я прагну першим почати розмову.
11. По мені легко здогадатись, що я переживаю.
12. Я легко входжу у будь-яку компанію.
13. Я підтримую дружні стосунки із старими друзями.
14. Прохання товаришів я виконую.
15. Для мене важливо, щоби хтось був поряд.
16. Мені важко тривалий час спілкуватись лише з одними й тими ж людьми, – я прагну широкого кола спілкування.
17. Я включаюсь в розмову інших людей за власною ініціативою, а не тому, що мене залучили.
18. Я легко знаходжу слова, щоб переконати інших.
19. Я швидко можу знайти спільну мову з будь-ким.
20. Навіть коли появляються нові друзі, я зберігаю стосунки зі старими.
21. Вказівки, розпорядження старших я виконую.
22. Мені подобається робота, що потребує контактів з людьми.
23. Я люблю бувати там, де можна завести нові знайомства.

24. Я активно залучаю до розмови інших людей.
25. У ході розмови моя міміка є дуже виразною.
26. Я без проблем можу навести довідку у будь-кого і будь-де.
27. Краще мати постійних друзів, ніж шукати все нових і нових.
28. Я зберігаю довірену мені таємницю.
29. Мені більше подобається грати у карти, ніж розгадувати кросворди.
30. Я спілкуюсь з учнями інших класів та шкіл.
31. Я люблю розважати компанію.
32. Темп, швидкість моєї мови міняється залежно від того, про що йдеться.
33. Я легко сходжусь з людьми.
34. Я підтримую стосунки навіть з тими знайомими, що мені не подобаються.
35. Я допомагаю своїм батькам по господарству.
36. Мені подобаються культпоходи (у кіно, театр, на природу).
37. Я люблю, щоб навколо мене було багато людей.
38. Дружба та товаришування починається з моєї ініціативи.
39. За моєю поведінкою легко визначити цікавить мене тема розмови чи ні.
40. Мені легко виступити перед великою аудиторією
41. У мене надовго зберігається прив'язаність до людини.
42. Я дотримуюсь обіцянок.
43. У незнайомій компанії я почуваюсь добре.
44. Я люблю багатолюдні місця, бо там можна завести нові знайомства.
45. Коли хочу з кимось познайомитись, я сам проявляю ініціативу.
46. Розмовляючи я дуже жестикулюю.
47. Мене важко вивести з рівноваги каверзним запитанням.
48. Навіть у тих випадках, коли змінюється місце проживання (навчання) я надовго зберігаю стосунки зі старими друзями.
49. Мене оточують лише хороші люди.

Обробка результатів:

Визначити рівень вираження комунікативних компонентів (табл.1) та перевести «сирі бали» у стандартизовані (табл. 2).

Таблиця 1.

Таблиця рівня вираженості комунікативних компонентів

Рівні	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Дуже високий
Потреба	7-27	28-34	35-39	40-43	44-49
Широта	7-27	28-32	33-38	39-42	43-49
Ініціатива	7-20	21-27	28-32	33-37	38-49
Виразність	7-20	21-25	26-31	32-38	39-49
Легкість	7-21	22-27	28-32	33-40	41-49
Стійкість	7-31	32-36	37-40	41-44	45-49
Комунікабельність	49-154	155-184	185-209	210-233	234-343

Таблиця 2.

Таблиця переведу сирих оцінок у станайни

Станайни	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Потреба	7-26	27-29	30-32	33-35	36-38	39-40	41-42	43-44	45-49
Широта	7-24	25-27	28-30	31-33	34-36	37-39	40-42	43-44	45-49
Ініціатива	7-19	20-22	23-25	26-28	29-31	32-33	34-35	36-40	41-49
Виразність	7-19	20-22	23-24	25-27	28-30	31-33	34-35	36-39	40-49
Легкість	7-19	20-23	24-26	27-28	29-30	31-34	35-38	39-40	41-49
Стійкість	7-27	28-31	32-34	35-37	38-39	40-42	43-44	45-46	47-49
Комунікабельність	49-151	152-161	162-176	177-190	191-202	203-214	215-229	230-240	241-343

Потреба у спілкуванні – це бажання спілкуватись з людьми, знаходитись серед людей, отримання задоволення від контактів з людьми, отримування задоволення від того, що поділився своїми думками та переживаннями з друзями і знайомими.

Широта спілкування – це коло, кількість людей, з якими спілкується діагностований, це спілкування не лише з однокласниками, але й з учнями інших класів та шкіл міста, бажання заводити нові знайомства, бажання бути там, де можна завести нові знайомства, налагодити контакти з багатьма людьми.

Ініціатива у спілкуванні – це активність у спілкуванні, ініціативне включення у розмову, прагнення першим заводити контакти та знайомства з людьми, верховодити у компаніях, розважати компанію, активне залучення до розмови інших людей. Це ініціатива і у дружбі та товаришуванні.

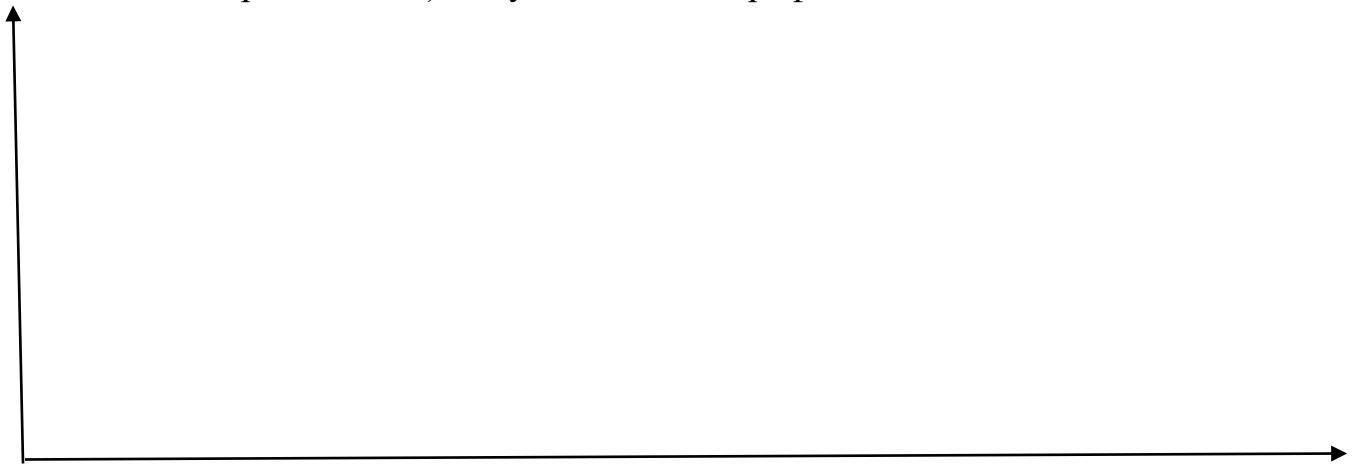
Виразність спілкування – це такі комунікативні уміння та здібності, як уміння говорити, переконувати інших, використовуючи виразні засоби спілкування такі як міміка, жестикуляція, інтонація, тон, тембр, темп та швидкість мови. Це уміння виразити свій емоційний настрій і тим самим передавати його іншим людям.

Легкість спілкування характеризує швидкість, з якою діагностований включається у розмову, входить у нову чи незнайому компанію, у нову тему розмови, швидкість переходу від теми до теми, легкість знаходження спільної теми для розмови з іншими людьми у тому числі і з великою аудиторією, уміння швидко й легко знайти вихід із будь-якої складної комунікативної ситуації.

Стійкість спілкування характеризує постійність кола спілкування, знайомства та товаришування, збереження старих прив'язаностей.

Соціальна бажаність. Недостовірними є відповіді, коли кількість відповідей «7» ≥ 4 .

За результатами методики накреслити графік (вісь x – шкали методики, вісь y – кількість набраних балів) комунікативного профілю особистості.

Рис.3 Комунікативний профіль особистості

ВИСНОВОК:

Лабораторна робота №7
Тема: ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ У СПІЛКУВАННІ З
ІНШИМИ

Мета роботи: з'ясувати рівень самотності та ізолюваності особистості, прийняття інших, доброзичливості та довіри особистості.

Використовувані матеріали:

Експрес-діагностика рівня соціальної ізолюваності особистості (Д.Рассел і М. Фергюссон), диференційний опитувальник переживання самотності (Є.Осін, Д.Леонт'єв), Опитувальник для визначення виду самотності (С. Корчагіна).

Хід роботи:

1. Оцінити твердження методик.
2. Обчислити результати методик, визначивши результати індивідуального обстеження.
3. Написати загальний висновок.

Експрес-діагностика рівня соціальної ізолюваності особистості (Д.Рассел, М.Фергюссон)

Оцінити твердження, виходячи з погляду частоти їх прояву у житті, згідно чотирьох варіантів відповідей: «часто» (3 бали), «іноді» (2 бали), «рідко» (1 бал), «ніколи» (0 балів).

Текст опитувальника

1. Я нещасний, займаючись декількома справами речами наодинці.
2. Мені немає з ким поговорити.
3. Для мене нестерпно бути таким самотнім.
4. Мені не вистачає спілкування.
5. Я відчуваю, що ніхто насправді не розуміє мене.
6. Я часто ловлю себе на очікуванні, що люди зателефонують або напишуть мені.
7. Немає нікого, до кого я міг би звернутися.
8. Я зараз більше ні з ким не близький.
9. Ті, хто мене оточує, не поділяють мої інтереси та ідеї.
10. Я відчуваю себе покинутим.
11. Я не здатний розслабитися й спілкуватися з тими, хто мене оточує.
12. Я відчуваю себе абсолютно самотнім.
13. Мої соціальні взаємини і зв'язки поверхневі.
14. Я «вмираю» від туги за компанією.
15. У дійсності ніхто як слід не знає мене.
16. Я відчуваю себе ізолюваним від інших.
17. Я нещасний від того, що усіма відкинутий.
18. Мені важко заводити друзів.
19. Я відчуваю себе виключеним та ізолюваним від інших.
20. Люди навколо мене, але не зі мною.

Обробка результатів

Підраховується набрана сума балів за всі відповідями. Максимально можливий показник соціальної ізолюваності - 60 балів.

Високому ступеню соціальної ізолюваності відповідають 41-60 балів, середньому – від 21 до 40 балів, низькому – від 0 до 20 балів.

**Диференційний опитувальник переживання самотності (Є.Осін,
Д.Леонтєв)**

Розглянути та оцінити твердження, вибравши один з чотирьох варіантів відповіді: «Не згоден», «Швидше не згоден», «Швидше згоден», «Згоден».

Твердження	Не згоден	Швидше не згоден	Швидше згоден	Згоден
1.Я відчуваю, що знаходжуся в згоді з людьми, які мене оточують.				
2. Я відчуваю себе самотнім.				
3. Для мене не настільки важливо чи оточують мене люди.				
4. Я відчуваю нестачу дружнього спілкування.				
5. Коли поруч немає нікого, я нудьгую .				
6. Я люблю залишатися наодинці з самим собою.				
7. немає людей, з якими я був би по-справжньому близьким.				
8. Я відчуваю себе частиною групи друзів.				
9. Я не люблю залишатися наодинці.				
10. немає нікого, до кого б я міг звернутися.				
11. Самотні люди потребують допомоги.				
12.Мені важко знайти людей, з якими можна було б поділитися своїми думками.				
13. В мене мало спільного з тими, хто мене оточує.				
14. Я люблю помріяти на самоті.				
15. Мені завжди не вистачає спілкування.				
16. На самоті приходять цікаві ідеї.				
17. Якщо людина самотня, значить у неї проблеми в спілкуванні.				
18. Мені важко залишатися відстороненим від людей.				
19. бувають почуття, пережити які можна лише усамітнено.				
20. Є люди, які по справжньому мене розуміють.				
21. Є люди, з якими я можу поговорити.				
22. Для того, щоб зрозуміти певні важливі речі, людині потрібно залишитися на самоті.				
23. Коли я залишаюсь на самоті, я не маю неприємних переживань.				
24. Я відчуваю себе покинутим.				
25. На самоті голова працює краще.				
26. Сім'я людині потрібна, оскільки допомагає уникнути самотності.				
27. Люди навколо мене, проте не зі мною.				
28. На самоті людина пізнає саму себе.				
29. Мої соціальні зв'язки не глибокі.				
30. Я погано переношу відсутність компанії.				
31. На самоті я відчуваю себе самим собою.				
32. Найгірше, що можна зробити з людиною – це залишити її на самоті.				

33. Позбавлення спілкування з людьми перенести не легше, ніж позбавлення води та їжі.				
34. Мені здається, що ніхто мене не розуміє.				
35. Коли я сам, мені в голову лізуть погані думки.				
36. Мені добре дома, коли я один.				
37. Коли я залишають один, я відчуваю дискомфорт.				
38. Навіть наодинці з собою, можна не відчувати самотності.				
39. Без спілкування з людьми, людина втрачає себе.				
40. На самоті кожен бачить в собі те, що в ньому є насправді.				

Ключ:

Варіант відповіді	В прямих твердженнях, бал	В зворотніх твердженнях, бал
Не згоден	1	4
Швидше не згоден	2	3
Швидше згоден	3	2
Згоден	4	1

Шкали	В прямих твердженнях	В зворотніх твердженнях
Ізоляція	7, 10, 12	20, 21
Самовідчуття	2, 4, 15, 24, 34	
Відчуження	13, 27, 29	1, 8
Дисфорія	5, 35, 37	23, 38
Проблемна самотність	11, 17, 26, 32, 39	
Потреба в компанії	9, 18, 30, 33	3
Радість усамітнення	6, 14, 25, 31, 36	
Ресурс усамітнення	16, 19, 22, 28, 40	
Загальне переживання самотності	2, 4, 7, 10, 12, 13, 15, 24, 27, 29, 34	1, 8, 20, 21
Залежність від спілкування	5, 9, 11, 17, 18, 26, 30, 32, 33, 35, 37, 39	3, 23, 38
Позитивна самотність	6, 14, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 36, 40	

Опитувальник для визначення виду самотності (С.Корчагіна)

Оцінити твердження та обрати одну з двох відповідей: «+» - якщо погоджуєтесь з ним або знак «-» – якщо не погоджуєтесь.

Текст опитувальника

1. Чи думаєте Ви про те, що ніхто не знає Вас по-справжньому?
2. Чи відчуваєте Ви останнім часом нестачу дружнього спілкування?
3. Чи думаєте Ви про те, що близькі люди та друзі не сильно й турбуються про Вас?
4. У Вас виникає думка про те, що по-справжньому Ви нікому не потрібні? (інші можуть легко впоратися і без Вас)?
5. Чи побоюєтесь Ви здатися нав'язливим зі своїми одкровеннями?
6. Чи здається Вам, що Ваша смерть не принесе особливих страждань близьким та друзям?
7. Чи є у Вашому житті люди, з якими Ви почуваєте себе «своїм»?
8. Чи буває так, що Ви переживаєте протилежні почуття по відношенню до однієї і тієї ж людини?
9. Ваші почуття носять іноді екстремальний характер?

10. Чи буває у Вас відчуття, що ви «не від цього світу», все у Вас не так, як в інших?
11. Ви більше прагнете до своїх друзів, чим вони до Вас?
12. Чи вважаєте Ви, що більше віддаєте людям, чим отримуєте від них?
13. У Вас вистачає душевних сил істинно глибоко співпереживати іншій людині?
14. Чи знаходите Ви засоби для того, щоб в повній мірі виразити своє співпереживання людині, що страждає?
15. Чи охоплює Вас часом переживання (туга, жаль, біль, розкаяння) щодо того, що щось безповоротно пішло?
16. Чи помічаєте Ви, що люди чомусь стороняться Вас?
17. Чи важко Вам пробачити себе за слабкість, помилку, невдачу?
18. Хотілося б Вам щось змінити у собі?
19. Чи вважаєте Ви за потрібне щось міняти у своєму житті?
20. Чи відчуваєте Ви достатньо сил, щоб самостійно змінити своє життя на краще?
21. Чи відчуваєте Ви перевантаженість від поверхневих соціальних контактів?
22. Чи відчуваєте Ви, що інші люди розуміють, що Ви відрізняєтеся від них і загалом ви для них – «чужий»?
23. Ваш настрій/стан залежить від настрою/стану/поведінки інших людей?
24. Вам подобається бути наодинці з собою?
25. Коли Ви відчуваєте, що не подобається комусь, чи прагнете змінити про себе думку?
26. Чи прагнете Ви до того, щоб всі завжди Вас правильно розуміли?
27. Чи вважаєте Ви, що добре знаєте свої звички, особливості, схильності?
28. Чи буває так, що Ви самі себе дивуєте несподіваним вчинком (реакцією, словом)?
29. Чи трапляється так, що Ви не можете налагодити взаємини, що влаштовують Вас?
30. Чи було коли-небудь так, що Ви почували себе повністю прийнятим та зрозумілим іншими людьми?

КЛЮЧ:

Співпадиння з відповідями оцінюються в 1 бал. По кожній з шкал обчислюємо загальний бал (шляхом додавання співпадинь з ключем за відповідями «так» чи «ні»).

1. Диффузна самотність		2. Відчуження		3. Дисоційована самотність		4. Стан самотності	
«+»	«-»	«+»	«-»	«+»	«-»	«+»	«-»
4, 6, 11, 12, 13, 14, 21, 23, 25, 26	2, 14, 27	1, 2, 5, 16, 22, 24, 27, 29	11, 13, 14, 23, 25, 26, 30	1, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 19, 28	17, 20, 27, 30	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 15, 16, 29, 22	13, 14, 30, 24

ВИСНОВОК:

Лабораторна робота №8

Тема: ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНИХ ФОРМ КОМУНІКАТИВНОЇ АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Мета роботи: з'ясувати загальний показник агресивності особистості та міру вияву її окремих параметрів; вивчення особистісної установки егоїзм-альтруїзм.

Використовувані матеріали: методика діагностики інтегральних форм комунікативної агресивності (В.Бойко), методика діагностики особистісної установки «альтруїзм-егоїзм».

Хід роботи:

1. Ознайомитися зі стимульним матеріалом та оцінити твердження методик.
2. Обчислити результати методик, визначивши результати індивідуального обстеження та середньогруповий показник.
3. Оформити висновки лабораторної роботи.

Методика діагностики інтегральних форм комунікативної агресивності (В.Бойко)

Діагностованим пропонується дати відповіді на запитання. У випадку згоди з твердженням – «+» та незгоди – «-».

1. Інколи я несподівано «вибухаю» злістю, гнівом.
2. Якщо я бачу, що моє роздратування або злість передається іншим, то звичайно тут же беру себе в руки.
3. Щоб позбавлятися від злості, що накопичилася, я придумав собі особливий ритуал (б'ю подушку, бокую в стінку, бігаю навколо будинку тощо)
4. На роботі я звичайно стримуюся, а удома буваю нестриманим.
5. Іноді я розумію, що викликаю у кого-небудь злість, роздратування, але мені важко змінити свою поведінку або я не хочу цього робити.
6. Якщо мені грублять, я, як правило, стримуюся і не допускаю різкості.
7. Іноді я чесно признаюся собі: я погана людина.
8. Варто мені розсердитися, як я добиваюся свого від оточуючих.
9. Нерідко я виявляюся залученим в яке-небудь протиборче угруповання.
10. Час від часу мене немов тягне посваритися з ким-небудь.
11. Я часто розплачуюся за свою різкість або грубість.
12. Часто яка-небудь дрібниця виводить мене з себе.
13. Якщо розсерджусь, то можу вдарити кого-небудь (дитину, партнера).
14. Відчуваючи прилив злості, я можу розрядитися на неживих предметах (б'ю кулаком об стіл, що-небудь ламаю, б'ю посуд).
15. Я дозволяю собі злість або гнів там, де мене ніхто не знає.
16. Я думаю, що мій характер - не подарунок.
17. Якщо хто-небудь з колег погано озиватиметься про мене, я висловлю йому все, що думаю про нього.
18. Бувають хвилини, коли я ненавиджу або зневажаю себе.
19. Щоб примусити себе зробити що-небудь важке або складне, мені іноді треба себе добре розсердити.
20. Бувало так, що я виявлявся членом нехорошої компанії (угруповання).
21. Звичайно, коли я посварюся з ким-небудь, мені стає легше.
22. Деякі люди ображаються на мене за мою різкість або злість.
23. Коли я дуже втомлююся, легко можу розсердитися, вийти з себе.
24. Моя злість звичайно швидко проходить, якщо той, хто її викликав, вибачається або визнає свою неправоту.
25. Мені вдається гасити роздратування і інші напружені стани в активному відпочинку - в спорті, туризмі, культурних заходах.

26. Буває, я з'ясовую відносини з продавцем або клерком на підвищених тонах.
27. У мене гостра мова, мені палець в рот не поклади.
28. Я звичайно легко «заводжуся», коли стикаюся з грубістю, агресивністю або злістю оточуючих.
29. Багато що з того поганого, що трапилося зі мною в житті, я напевно заслужив.
30. Злість найчастіше допомагає мені в житті.
31. Я часто лаюся в чергах.
32. Іноді мені говорять, що я злюся, але я цього не помічаю.
33. Переживання злості або гніву явно шкодить моєму здоров'ю.
34. Іноді я починаю злитися ні з того ні з цього.
35. Якщо я розсерджуся, то найчастіше відходжу майже миттєво.
36. Щоб заспокоїти нервову систему, я часто спеціально починаю займатися якою-небудь справою (читання, телевізор, господарські турботи, професійна робота).
37. У транспорті або магазині я буваю більш агресивний, ніж на роботі.
38. Я людина різка або дуже категорична.
39. Якщо хто-небудь зло жартуватиме наді мною, я швидше за все поставлю його на місце.
40. Я часто злюся на себе з якого-небудь приводу.
41. У спілкуванні вдома я часто спеціально додаю своїй особі суворий вираз.
42. Якби знадобилося піти на барикади, я б пішов.
43. Звичайно моя злість дає мені імпульс активності.
44. Я декілька днів переживаю наслідки того, що не зміг стриматися від злості.
45. Бувають моменти, коли мені здається, що я всіх ненавиджу.
46. Коли я відчуваю прилив злості або агресії, то часто йду абикуди, щоб нікого не бачити і не чути.
47. Я часто заспокоюю себе тим, що зриваю зло на речах кривдника.
48. Іноді в транспортній штовханині або в черзі я буваю такий агресивний, що потім мені стає ніяково за себе.
49. Я часто буваю незговірливим, упертим, неслухняним.
50. Я легко порозуміюсь з людьми, які провокують грубість або злість.
51. Якщо Бог коли-небудь покарає мене за мої гріхи, то це буде заслужено.
52. Щоб вплинути на оточуючих, я часто лише зображаю гнів або злість, але глибоко непереживаю, не випробовую цих станів.
53. Я б взяв участь в стихійному мітингу протесту, щоб відстоювати разом зі всіма своїми насущні інтереси.
54. Після спалаху роздратування, злості я звичайно добре почуваю себе якийсь час.
55. Моя дратівливість негативним чином позначалася на відносинах з близькими або друзями.

Обробка:

Опитувальник дозволяє вивести «індекс агресії» з урахуванням 11 параметрів, кожний з яких оцінюється окремо в інтервалі від нуля до 5 балів. За кожен відповідь, відповідну ключу, нараховується один бал; чим вище оцінка, тим більше виявляється вимірюваний показник агресивності.

Спонтанність агресії:	+1	+12	+23	+34	+45
Нездатність гальмувати агресію:	-2	+13	-24	-35	-46
Невміння перемикаєти агресію на діяльність або неживі об'єкти:	-3	-14	-25	-36	-47
Анонімна агресія:	+4	+15	+26	+37	+48
Провокація агресії у оточуючих:	+5	+16	+27	+38	49
Схильність до відображеної агресії:	-6	+17	+28	+39	-50
Аутоагресія:	+7	+18	+29	+40	+51
Ритуалізація агресії:	+8	+19	+30	+41	+52
Задоволення від агресії:	+10	+21	+32	+43	+54
Розплата за агресію:	+11	+22	+33	+44	+55

Інтерпретація результатів:

Відсутність або дуже низький рівень агресії (від 0 до 8 балів) звичайно свідчить про нещирість відповідей респондента, його прагнення відповідати соціальній нормі. Такі показники зустрічаються у людей з пониженою самокритичністю і завищеними домаганнями.

Невисокий рівень агресії (9-20 балів) спостерігається у більшості опитуваних. Він звичайно обумовлений спонтанною агресією і зв'язаний з невмінням перемикаєти агресію на діяльність і неживі об'єкти (у цьому, можливо, немає необхідності).

Середній рівень агресії (21-30 балів) звичайно виражається в спонтанності, деякій анонімності і слабкій здібності до гальмування.

Підвищений рівень агресії (від 31 до 40 балів). До атрибутів, характерних для її середнього рівня, звичайно додаються показники розплати, провокації.

Дуже високий рівень агресії (41 і більш балів) пов'язаний з отриманням задоволення від агресії, перейняттям агресії у натовпу, провокацією агресії у оточуючих

Діагностика особистісної установки «альтруїзм-егоїзм»

Прочитати питання і дати відповідь: «+» – «так» чи «-» – «ні», виходячи з наявної тенденції поведінки в даній ситуації.

Текст опитувальника

1. Вам часто говорять, що ви більше думаете про інших, ніж про себе?
2. Вам легше просити за інших, ніж за себе?
3. Вам важко відмовити людям, коли вони вас про що-небудь просять?
4. Ви часто намагаєтесь надати людям послугу, якщо у них трапилася біда чи неприємності?
5. Для себе ви робите що-небудь з великим задоволенням, ніж для інших?
6. Ви прагнете зробити якомога більше для інших людей?
7. Ви переконані, що найбільша цінність у житті - жити для інших людей?
8. Вам важко змусити себе зробити щось для інших?
9. Ваша відмінна риса - безкорисливість?
10. Ви переконані, що турбота про інших часто йде на шкоду собі?
11. Ви засуджуєте людей, які не вмiють подбати про себе?
12. Ви часто просите людей зробити що-небудь з корисливих мотивів?
13. Ваша відмінна риса - прагнення допомогти іншим людям?
14. Ви вважаєте, що спочатку людина повинна думати про себе, а потім вже про інших?
15. Ви зазвичай багато часу приділяєте своїй особі?
16. Ви переконані, що не потрібно для інших сильно напружуватися?
17. Для себе у вас зазвичай не вистачає ні сил, ні часу?
18. Свободне час ви використовуєте тільки для своїх захоплень?
19. Ви можете назвати себе егоїстом?
20. Ви здатні докласти максимальних зусиль лише за гарну винагороду?

Обробка результатів

Проставляється по 1 балу при відповідях: «так» на запитання 1,4,6,7,9, 13,17; «ні» на питання 5, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20; потім підраховується загальна сума балів.

Чим набрана сума балів більше 10, тим більшою мірою у суб'єкта виражений альтруїзм, бажання допомогти людям. І навпаки, чим сума балів менше 10, тим більше у суб'єкта виражена егоїстична тенденція.

ВИСНОВОК:

Лабораторна робота № 9
Тема: ДІАГНОСТИКА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН
ОСОБИСТОСТІ

Мета роботи: визначити переважаючий тип відносин до людей завдяки самооцінці та взаємній оцінці особистості.

Використовувані матеріали: методика діагностики міжособистісних відносин Т.Лірі.

Хід роботи:

1. Оцінити запропоновані твердження методики.
2. Обрахувати профіль особистості.
3. Сформулювати висновки за результатами проведеного дослідження.

Методика діагностики міжособистісних відносин Т.Лірі.

Читаючи твердження, «+» позначити ті якості, які найбільше Вам підходять; «-» – ті, які не підходять.

Текст опитувальника

Шкала	Твердження				Сума
1	Інші думають про нього прихильно Справляє враження на оточуючих Вміє розпоряджатися, наказувати Вміє наполягти на своєму	Здатний викликати захоплення Користується повагою інших Має талант керівника Любить відповідальність	Любить давати поради Справляє враження впливової людини Любить керувати та давати вказівки Владний	Прагне до успіху Чекає захоплення від кожного Розпоряджається іншими Деспотичний	
2	Має почуття гідності Незалежний Здатний сам про себе подбати Може проявляти байдужість	Впевнений у собі Самовпевнений, напористий Діловий, практичний Любить змагатися	Хвалькуватий Гордовитий і самовдоволений Думає тільки про себе Хитрий, розважливий	Сноб, судить про людей лише за рангом і достатку Марнославний Егоїстичний Холодний, черствий	
3	Здатний бути суворим Вимогливий, але справедливий Може бути щирим Критичний до інших	Стійкий, наполегливий, там де треба Невблаганний, але неупереджений Дратівливий Відкритий, прямолінійний	Нетерпимий до помилок інших Корисливий Відвертий Часто недружелюбний	В'їдливий, глузливий Злий, жорстокий Часто гнівливий Байдужий	
4	Любить поплакатися Часто сумний Здатний проявляти недовіру Часто	Не терпить, щоб їм командували Скептичний На нього важко справити враження Образливий,	Озлоблений Скаржник Ревнивий Довго пам'ятає образи	Злопам'ятний Вирізняється духом протиріччя Впертий Недовірливий, підозрілий	

	розчарується	делікатний			
5	Здатний бути критичним до себе Здатний визнати свою неправоту Охоче підкоряється Поступливий	Легко бентежитья Невпевнений у собі Поступливий Скромний	Звинувачує самого себе Сором'язливий Безініціативний Лагідний	Боязкий Сором'язливий Відрізняється надмірною готовністю підкорятися М'якотілий	
6	Вдячний Захоплюється, схильний до наслідування Поважний Шукає схвалення	Часто звертається за допомогою до інших Дуже шанує авторитети Охоче приймає поради Довірливий і прагне радувати інших	Залежний, несамотійний Любить підкорятися Віддає іншим право приймати рішення Легко потрапляє в халепу	Майже ніколи нікому не заперечує Нав'язливий Любить, щоб його опікали Надмірно довірливий	
7	Здатний до співпраці, взаємодопомоги Прагне вжитися з іншими Приязний, доброзичливий Уважний, ласкавий	Завжди люб'язний у взаєминах з іншими Цінує думку оточуючих Товариський, злагідний Добросердечний	Легко потрапляє під вплив друзів Готовий довіритися будь-кому Схильний бути прихильним до всіх Всім симпатизує	Прагне знайти прихильність кожного З усіма погоджується Завжди доброзичливий Любить всіх	
8	Делікатний Підбадьорює інших Чуйний до закликів про допомогу Безкорисливий	Добрий, вселяє впевненість Ніжний, м'якосердий Любить піклуватися про інших Безкорисливий, щедрий	Прощає всіх Переповнений надмірним співчуттям Великодушний, терпимий до недоліків Прагне протегувати	Дуже поблажливий до оточуючих Намагається втішити кожного Піклується про інших на шкоду собі Псує людей надмірною добротою	

Обробка даних проводиться за кожною з октант згідно ключа: 1.Авторитарний. 2.Егоїстичний. 3. Агресивний. 4. Підозрілий. 5. Підпорядковується. 6. Залежний. 7. Доброзичливий. 8. Альтруїстичний.

Визначаються показники за параметрами «Домінування» і «Дружелюбність»:

$$\text{Домінування} = (I - V) + 0,7 \times (VIII + II - IV - VI)$$

$$\text{Дружелюбність} = (VII - III) + 0,7 \times (VIII - II - IV + VI)$$

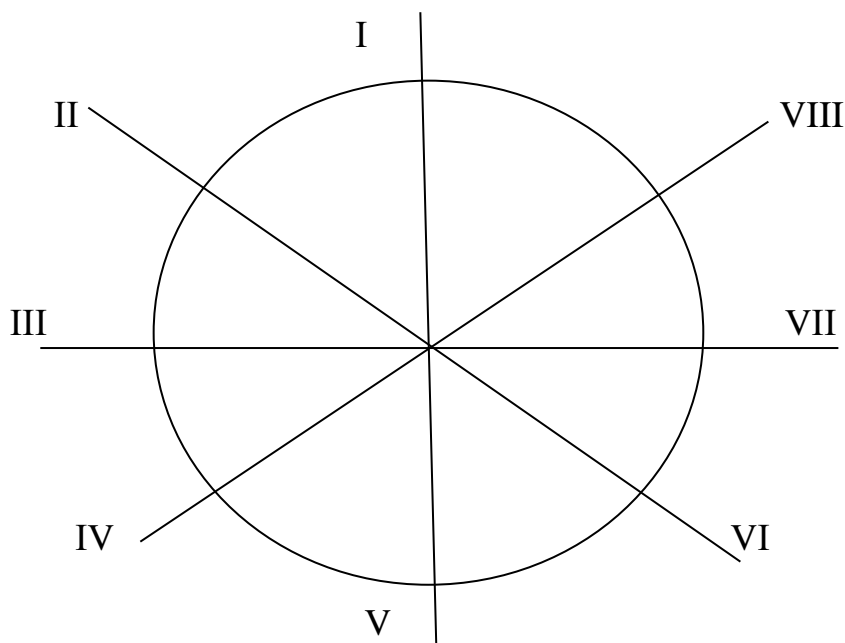
Позитивне значення результату, отриманого за формулою «домінування», свідчить про виражене прагнення людини до лідерства у спілкуванні, до домінування. Негативне значення вказує на тенденцію до підпорядкування, відмови від відповідальності й позиції лідерства.

Позитивний результат за формулою «дружелюбність» є показником прагнення особистості до встановлення доброзичливих відносин і співпраці з оточуючими. Негативний результат вказує на прояв агресивно-конкурентної позиції, що перешкоджає співпраці та успішній спільній діяльності.

Характеристики, що не виходять за межі 8 балів, властиві гармонійним особистостям. Показники, що перевищують 8 балів, свідчать про акцентуації властивостей, що виявляються певним октантом. Бали, що сягають рівня 14-16, свідчать про труднощі соціальної адаптації. Низькі показники за всіма октантам (0-3 бали) можуть бути результатом скритності і нещирості випробуваного.

Перші чотири типи міжособистісних відносин (октанти 1-4) характеризуються тенденцією до лідерства і домінування, незалежністю думки, готовністю відстоювати власну точку зору в конфлікті. Інші чотири октанта (5-8) – відображають переважання конформних установок, невпевненість у собі, податливість думці оточуючих, схильність до компромісів.

Незадоволеність собою частіше спостерігається у осіб із заниженою самооцінкою (5,6,7 октанти), а також у осіб, що знаходяться в ситуації тривалого конфлікту (4 октанта). Переважання одночасно 1 і 5 октанти властиво особам із проблемою хворобливого самолюбства, авторитарності, 4 і 8 – конфліктом між прагненням до визнання групою і ворожістю, тобто проблема пригніченої ворожості, 3 і 7 – боротьба мотивів самоствердження і афіліації, 2 і 6 – проблема незалежності-подпорядкування, що виникає в складній службовій або іншій ситуації та змушує коритися всупереч внутрішньому протесту.

Рис.2 Графічне зображення результатів діагностованого

ВИСНОВОК:

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ВЕЛИКИХ ГРУП

Лабораторна робота № 10

Тема: ПСИХОЛОГІЯ ВЕЛИКИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП

Мета роботи: визначити симптоми моральної травми особистості та групи у зв'язку із повномасштабним вторгненням.

Використовувані матеріали: Шкала симптомів моральної травми (MISS-M-SF); Опитувальник ПТСР за DSM-5 (PCL-5); Шкала безперервного реагування на травматичний стрес (CTSR).

Хід роботи:

1. Оцінити запропоновані твердження методики.
2. Обрахувати профіль особистості.
3. Сформулювати висновки за результатами проведеного дослідження.

Шкала симптомів моральної травми (MISS-M-SF)

Шкала симптомів моральної травми – військова версія (MISS-M-SF) оцінює зраду, провину, сором, моральне занепокоєння, втрату довіри, втрату сенсу, труднощі з прощенням, самоосудження, релігійну боротьбу та втрату релігійної/духовної віри (Koenig та ін., 2018). Українська версія шкали MISS-M-SF демонструє надійні психометричні властивості (Засекіна, Козигора, 2022) для цивільних осіб віком від 17 років.

Оцінити кожне твердження від 1 до 10, де 10 – максимальна оцінка того, що Ви погоджуєтесь із твердженням.

1. Зараз я відчуваю, що лідери, яким я колись довіряв, мене зрадили.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю не погоджуюся		Частково не погоджуюся		Нейтрально		Частково погоджуюся			Повністю погоджуюся

2. Я відчуваю провину за те, що не зміг врятувати життя комусь під час війни.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю не погоджуюся		Частково не погоджуюся		Нейтрально		Частково погоджуюся			Повністю погоджуюся

3. Я відчуваю сором за те, що я зробив або не зробив протягом цього часу.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю не погоджуюся		Частково не погоджуюся		Нейтрально		Частково погоджуюся			Повністю погоджуюся

4. Мене турбують мої вчинки, які порушують мої переконання або цінності.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю не погоджуюся		Частково не погоджуюся		Нейтрально		Частково погоджуюся			Повністю погоджуюся

5. Більшість людей заслуговує на довіру.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю не погоджуюся		Частково не погоджуюся		Нейтрально		Частково погоджуюся			Повністю погоджуюся

6. Я добре розумію, що наповнює моє життя смислом.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю невірно	Переважно невірно		Деяко невірно	Важко сказати вірно чи невірно		Деяко вірно	Переважно вірно		Повністю вірно

7. Я пробачив собі те, що сталося зі мною чи іншими під час війни.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю не погоджуюся		Частково не погоджуюся		Нейтрально		Частково погоджуюся			Повністю погоджуюся

8. Загалом, я схильний вважати себе нікчемним.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Повністю не погоджуюся		Частково не погоджуюся		Нейтрально		Частково погоджуюся			Повністю погоджуюся

9. Я не можу зрозуміти, за що Бог карає мене.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Значною мірою		Переважно				Дещо			Зовсім ні

10. Відтоді, як почалася війна, моя релігійна віра

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Послабшала значно		Послабшала трохи			Зміцніла трохи				Зміцніла сильно

Пункти опитувальника MISS-M-SF відповідають таким значенням: 1 – зрада; 2 – провина, 3 – сором; 4 – моральні проблеми; 5 – втрата довіри; 6 – втрата сенсу; 7 – труднощі з прощенням; 8 – самоосуд; 9 – релігійна боротьба; 10 – втрата релігійної віри.

Підрахунок балів. Пункти 5, 6, 7, 9, 10 є оберненими, тому рахуються в оберненому порядку.

Сумарний бал за шкалою може розміщуватися в діапазоні (10-100). Чим вищий бал, тим вищим є рівень проявів моральної травми.

Опитувальник ПТСР за DSM-5 (PCL-5)

Опитувальник ПТСР за DSM-5 (PCL-5) – це 20-пунктовий опитувальник для самооцінки симптомів ПТСР, пережитих протягом останнього місяця, відповідно до критеріїв DSM-5 (Weathers et al., 2013).

Нижче перераховані проблеми з якими інколи стикаються люди, що пережили сильну стресову подію.

Будь ласка, тримаючи у голові найгіршу подію, уважно прочитайте проблеми та відмітьте наскільки вони вас турбували протягом останнього місяця:

		Ніскільки	Трохи	Помірно	Досить сильно
1	Повторювані, хвилюючі та небажані спогади стресового досвіду?	0	1	2	3
2	Повторювані, хвилюючі сни про стресовий досвід?	0	1	2	3
3	Раптом ви відчуваєтеся або дієте так, ніби стресовий досвід насправді повторюється (ніби ви насправді знову переживаєте його)?	0	1	2	3
4	Ви дуже засмучені коли щось нагадує про стресовий досвід?	0	1	2	3
5	Сильні фізичні реакції, коли щось нагадує про стресовий досвід (наприклад, серцебиття, утруднене дихання, потіння)?	0	1	2	3
6	Уникання спогадів, думок або почуттів, пов'язаних із стресовим досвідом?	0	1	2	3
7	Уникання зовнішніх стимулів (людей, предметів, місць, розмов, занять, ситуацій), які нагадують про стресовий досвід?	0	1	2	3
8	Забуття (проблема згадати) важливих моментів стресового досвіду?	0	1	2	3

9	Сильні негативні переконання щодо себе, інших людей чи світу (наприклад, такі думки, як: я поганий, зі мною щось серйозно не так, нікому не можна довіряти, світ абсолютно небезпечний)?	0	1	2	3
10	Звинувачування себе чи когось у стресовому досвіді чи в тому, що сталося після нього?	0	1	2	3
11	Сильні негативні почуття, такі як страх, жах, злість, почуття провини або сором?	0	1	2	3
12	Втрата інтересу до заняття (діяльності), яке раніше приносило задоволення?	0	1	2	3
13	Відчуття віддаленості або відокремленості від інших людей?	0	1	2	3
14	Проблеми у переживанні позитивних емоцій (наприклад, незмога відчувати радість або любов до близької людини)?	0	1	2	3
15	Роздратування, спалахи гніву, агресивна поведінка?	0	1	2	3
16	Ризикова поведінка чи поведінка, яка може зашкодити?	0	1	2	3
17	Бути «на взводі» або «на сторожі»?	0	1	2	3
18	18. Відчуття того, що вас легко заскочити зненацька, чи ви в постійній напрузі?	0	1	2	3
19	Труднощі із зосередженістю?	0	1	2	3
20	роблеми із засинанням або нічні прокидання?	0	1	2	3

Опитувальник PCL-5 можна оцінювати двома способами:

1. Загальний бал вираженості симптому (діапазон – 0-80) можна отримати шляхом підсумовування балів за кожним з 20 пунктів. Якщо респондент набрав від 0 до 32 балів, то ПТСР відсутній, а якщо 33-80 балів, то це може свідчити про наявність посттравматичного стресового розладу.

2. Бали за кластерами симптомів DSM-5 можуть бути отримані шляхом підсумовування балів за пунктами в межах певного критерію:

Критерій А – опис травматичної події.

Критерій В, симптоми інтрузії – від 1 по 5-те запитання.

Критерій С, симптоми уникнення – 6 та 7 запитання.

Критерій D, негативні думки та емоцій – від 8 по 14 запитання.

Критерій Е, симптоми надмірної реактивності – від 15 по 20 запитання.

Попередній діагноз ПТСР можна поставити, якщо респондент відповідає на 2+ балів по одному запитанню із критеріїв В та С, та на два запитання – критеріїв D та Е.

Шкала безперервного реагування на травматичний стрес (CTSR)

Шкала безперервного реагування на травматичний стрес (CTSR), що складається з 11 пунктів, вимірює три окремі фактори: виснаження/відчуженість, гнів/зраду та страх/безпорадність (Goral et al., 2021).

Наступні твердження описують симптоми, які можуть з'явитися після впливу важких або стресових подій. Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження і

позначте відповідь, яка найкраще описує ваше самопочуття протягом останнього місяця.

В якій мірі наступне твердження відображає ваші відчуття протягом останнього місяця:

		Зовсім ні	Трохи	Дуже сильно	Сильно
<i>BD</i>	1. Я відчуваю себе невмотивованим	0	1	2	3
<i>BD</i>	2. Я відчуваю себе розумово виснаженим	0	1	2	3
<i>FH</i>	3. Я відчуваю, що моє життя в небезпеці	0	1	2	3
<i>BD</i>	4. Я відчуваю, що моє життя не має сенсу	0	1	2	3
<i>RB</i>	5. Мені важко контролювати свої емоції	0	1	2	3
<i>BD</i>	6. Мені важко довіряти людям, які мене оточують	0	1	2	3
<i>BD</i>	7. Я відчуваю, що мене ніхто не розуміє	0	1	2	3
<i>FH</i>	8. Я відчуваю сильне почуття страху або жаху	0	1	2	3
<i>RB</i>	9. У мене бувають напади люті	0	1	2	3
<i>RB</i>	10. Я відчуваю себе зрадженим	0	1	2	3
<i>FH</i>	11. Я відчуваю, що не можу захистити тих, хто від мене залежить	0	1	2	3

Підрахунок балів:

BD = виснаження і відчуженість (питання 1, 2, 4, 6, 7). *Мах* – 15 балів

RB = лютість і зрада (питання 5, 9, 10). *Мах* – 9 балів

FH = страх і безпорадність (питання 3, 8, 11). *Мах* – 9 балів

ВИСНОВОК:

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. МАЛІ ГРУПИ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Лабораторна робота №11

Тема: ПСИХОЛОГІЯ МАЛИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП

Мета роботи: визначити командні ролі особистості.

Використовувані матеріали:

1) Тест Белбіна.

Хід роботи:

1. Ознайомитися з методикою та оцінити запропоновані твердження
2. Визначити командну роль.
3. Сформулювати висновки за результатами проведеного дослідження.

Тест Белбіна

Тест складається із семи окремих блоків, кожен із яких, зі свого боку, містить по вісім запитань або тверджень, із якими Ви можете погодитися або не погодитися. На кожен блок у Вас є 10 балів. Оцінити ними можна не більше 3–4-х тверджень у блоці. При цьому одну пропозицію можна оцінити щонайменше 2-ма балами. Якщо Ви згодні з яким-небудь твердженням на всі 100 %, то можете віддати йому всі 10 балів. Перевірте, щоб сума всіх балів за кожним блоком не перевищувала 10 балів.

Таблиця 1.

БЛОК I. ЩО Я МОЖУ ЗАПРОПОНУВАТИ КОМАНДІ?

10	Думаю, що я можу швидко сприймати й використовувати нові можливості.
11	Я легко кооперуюся з людьми різних типів.
12	Один із моїх головних активів – продукування нових ідей.
13	Я здатний залучати людей, які, на мою думку, можуть зробити великий внесок у досягнення загальної мети.
14	Моя особлива здатність – ефективно доводити справу до кінця.
15	Я не уявляю собі хоча б тимчасового зниження своєї популярності, навіть якщо це приведе до збільшення прибутку.
16	Зазвичай я відчуваю, що реалістично та дієво.
17	Я здатний запропонувати вагомні аргументи на користь певного способу дій, не провокуючи при цьому конфліктів та упереджень.

Таблиця 2

БЛОК II. ЩО ХАРАКТЕРИЗУЄ МЕНЕ ЯК ЧЛЕНА КОМАНДИ?

20	Я відчуваю себе незатишно на зборах, навіть якщо вони чітко структуровані та заздалегідь продумані.
21	Я схильний покладатися на людей, які добре аргументують свою думку ще до того, як вона була всесторонньо обговорена.
22	Коли група обговорює нові ідеї, я схильний дуже багато говорити.
23	Мої особисті взаємини заважають мені підтримувати колег з ентузіазмом.
24	Коли треба зробити яку-небудь справу, деякі люди вважають, що я дію агресивно й авторитарно.
25	Мені важко брати на себе роль лідера, може, тому, що дуже чутливий до настроїв у групі.
26	У мене є схильність настільки захоплюватися власними ідеями, що можу забувати про те, що відбувається навколо.
27	Мої колеги вважають, що я дуже піккуюся про незначні деталі й боюся ризику, що справа може бути зіпсована.

БЛОК III. КОЛИ Я ПРАЦЮЮ З ІНШИМИ НАД ПРОЕКТОМ...

30		Я можу добре впливати на інших людей, при цьому не надто тиснучи на них.
31		Моє «шосте відчуття» підказує й оберігає мене від помилок та інцидентів, які іноді трапляються через недбалість.
32		Задля досягнення головної мети я готовий прискорювати події, не витрачаючи часу на обговорення.
33		Від мене завжди можна очікувати чого-небудь оригінального.
34		Я завжди готовий підтримати хорошу пропозицію, яка принесе вигоду всім.
35		Я постійно відстежую останні ідеї та нові досягнення.
36		Я думаю, що моя здатність думати та оцінювати може зробити великий внесок в ухвалення правильного рішення.
37		На мене завжди можна покластися на завершальному етапі роботи.

Таблиця 4

БЛОК IV. МОЄ СТАВЛЕННЯ ДО ГРУПОВОЇ РОБОТИ

40		Я щиро бажаю краще пізнати моїх колег.
41		Я не боюся ні заперечувати думку іншої людини, ні залишитися в меншості.
42		Зазвичай, я можу довести неспроможність невдалої пропозиції.
43		Думаю, що я здатний добре виконати будь-яку функцію заради досягнення загальної мети.
44		Часто уникаю очевидних рішень і вдаюся до несподіваного розв'язання проблеми.
45		Прагну доводити до досконалості все, що роблю.
46		Я готовий використовувати контакти поза групою.
47		Завжди відкритий різним думкам, не зазнаю труднощів під час ухвалення рішень.

Таблиця 5

БЛОК V. Я ВІДЧУВАЮ ЗАДОВОЛЕННЯ ВІД РОБОТИ, тому що...

50		Мені подобається аналізувати ситуації й оцінювати можливі напрями діяльності.
51		Мені цікаво знаходити практичні шляхи розв'язання проблеми.
52		Мені приємно відчувати, що я допомагаю створенню позитивних взаємин на роботі.
53		Часто маю значний вплив на рішення, що ухвалюються.
54		Маю відкриті, привітні стосунки з людьми, які можуть запропонувати щось новеньке.
55		Можу переконувати людей у необхідності певної лінії дій.
56		Відчуваю себе добре вдома, коли можу приділити максимум уваги виконанню завдання.
57		Полюбляю працювати з будь-чим, що стимулює мою уяву.

Таблиця 6

БЛОК VI. КОЛИ ЗАВДАННЯ ВАЖКЕ Й НЕЗНАЙОМЕ...

60		Відкладаю справу на певний час і роздумую над проблемою.
61		Готовий співпрацювати з людьми, які позитивно й з ентузіазмом ставляться до проблеми.
62		Намагаюся зробити завдання простіше, підшукуючи в групі людей, які можуть узяти на себе розв'язання частини проблеми.
63		Моє вроджене відчуття часу дає змогу виконувати завдання у встановлені терміни.
64		Я думаю, мені вдасться зберегти ясність думки і спокій.
65		Навіть під тиском зовнішніх обставин я не відступаю від мети.
66		Готовий узяти обов'язки лідера на себе, якщо відчуваю, що група не прогресує.
67		Я б почав дискусію, аби стимулювати появу нових думок, що сприятимуть розв'язанню проблеми.

БЛОК VII. ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС РОБОТИ В ГРУПАХ

70		Схильний виявляти своє нетерпіння стосовно людей, які стоять на шляху розвитку, прогресу (заважають) групи.
71		Інші можуть критикувати мене за те, що я дуже аналітичний і не підключаю інтуїцію.
72		Моє бажання переконатися в тому, що робота виконується з високою якістю, може іноді призводити до затримки.
73		Мені швидко все набридає і я покладаюся на те, що хтось із групи стимулюватиме мій інтерес.
74		Мені важко приступити до виконання завдання, не маючи чіткої мети.
75		Іноді мені важко пояснити й описати проблему комплексно.
76		Знаю, що я вимагаю від інших того, що сам не можу виконати.
77		Мені важко висловлювати власну думку, коли перебуваю в очевидній опозиції до більшості представників групи.

Опрацювання результатів

Перенесіть свої бали з кожного блоку опитувальника в табл. 8. Прослідкуйте, щоб загальна сума всіх балів у підсумковому рядку дорівнювала 70. Якщо підсумок не дорівнює 70, перерахуйте, будь ласка, ще раз, де допущено помилку.

Таблиця 8

Підрахунок балів та визначення типу характеру

Номер блоку	Тип															
	реалізатор		координатор		мотиватор		генератор ідей		дослідник		аналітик		натхненник		контролер	
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
I	16		13		15		12		10		17		11		14	
II	20		21		24		26		22		23		25		27	
III	37		30		32		33		35		36		34		31	
IV	43		47		41		44		46		42		40		45	
V	51		55		53		57		54		50		52		56	
VI	65		62		66		60		67		64		61		63	
VII	74		76		70		75		73		71		77		72	
Всього ($\sum_{\text{заг}} = 70$)																

ВИСНОВКИ:

Особливості психотипу

№ з/п	Психологічний портрет	Функціональність
1	2	3
РЕАЛІЗАТОР	Вам властиві практичний здоровий глузд і гарне відчуття самоконтролю й дисципліни. Вам подобається важка робота та розв'язання проблем у системному режимі. Більшою мірою виступаєте типовою особою, чий вірність й інтерес збігаються з цінностями компанії. Менш сконцентровані на переслідуванні власних інтересів. Проте, коли Вам не вистачає спонтанності, можете проявляти жорсткість і непохитність.	Дуже корисні компанії завдяки своїй надійності й старанності. Ви досягаєте успіху, тому що дуже працездатні та можете чітко визначити те, що можливо здійснити, і те, що має стосунок до справи. Кажуть, що багато виконавців виконують лише ту роботу, яку хочуть здійснювати, і нехтують завданнями, котрі вважають неприємними. Ви ж, навпаки, робите те, що потрібно для справи. Завдяки своїм хорошим організаторським здібностям і компетентності у вирішенні всіх важливих питань Ви можете займати високі посадові позиції в управлінні.
КООРДИНАТОР	Ваша особлива риса – здатність примушувати інших працювати над розподіленими цілями. Набуваючи зрілості, досвідченості й упевненості, Ви охоче роздаєте доручення. У міжособових стосунках Ви швидко розкриваєте індивідуальні схильності й таланти та мудро їх використовуєте для досягнення мети команди. Ви не обов'язково виступаєте найрозумнішим членом команди, але маєте великий кругозір і досвід, користуєтеся загальною пошаною команди.	Схильні добре себе проявляти, перебуваючи на чолі команди людей із різними навичками й характерами. Вам краще працювати спільно з колегами, рівними за рангом або позицією, ніж зі співробітниками нижчих рівнів. Вашим девізом може бути «консультація з контролем». Ви вірите, що проблему можна розв'язати мирним шляхом. Проте в деяких компаніях можете вступати в конфлікти через різницю в поглядах із Творцями.
МОТИВАТОР	Ви людина з високим рівнем мотивації, невичерпною енергією й великим прагненням досягнень. Ви яскраво виражений екстраверт, то зазвичай, маєте сильну наполегливість. Ваша мета – перемога. Вам подобається кидати виклик іншим, вести їх і підштовхувати до дій. Якщо виникають перешкоди, Ви швидко знаходите обхідні шляхи. Свавільні й уперті, упевнені та напористі, маєте схильність емоційно відповідати на будь-яку форму розчарування або краху планів. Цілеспрямовані, любите посперечатися. Але Вам часто не вистачає простого людського розуміння. Ваша роль – найбільш конкурентна в команді.	Ви можете стати хорошим керівником завдяки тому, що вмієте генерувати дії й успішно працювати під тиском. Ви легко знайдете команду, дуже корисні в групах із різними поглядами, оскільки спроможні приборкувати пристрасті. Творці здатні «парити» над проблемами такого виду, продовжуючи лідирувати, незважаючи на Вас. Ви можете легко провести необхідні зміни й не відмовляєтеся від нестандартних рішень. Відповідаючи назві, Ви намагаєтеся нав'язувати групі деякі зразки або форми поведінки та діяльності. Проте Ви найефективніший член команди, спроможний гарантувати позитивні дії.
ГЕНЕРАТОР ІДЕЙ	Ви виступаєте інноваторами й винахідниками, можете бути досить креативними. Ви сієте зерно й ідеї, із яких проростають більшість розробок і проєктів. Зазвичай, Ви надаєте перевагу праці самостійно, відокремлено від інших членів команди, використовуючи свою уяву й часто йдучи нетрадиційним шляхом. Маєте схильність бути інтровертами й сильно реагуєте як на критику, так і на похвалу. Часто ваші ідеї мають радикальний характер і Вам бракує практичних зусиль. Незалежні, розумні й оригінальні, але можете бути слабкими в спілкуванні з людьми іншого рівня або напрямку.	Ваша основна функція – створення нових пропозицій і розв'язання складних комплексних проблем. Ви дуже потрібні на початкових стадіях проєктів або коли проєкт перебуває під загрозою зриву. Ви можете виступати засновником компаній або організаторами нових виробництв. Проте велика кількість ваших ідей в одній компанії може призвести до контрпродуктивності, оскільки маєте тенденцію проводити час, укріплюючи свої власні ідеї та вступаючи в конфлікт.

ДОСЛІДНИК	Ви ентузіаст і яскравий екстраверт. Умієте спілкуватися з людьми в компанії й за її межами. Народжені для ведення переговорів, дослідження нових можливостей і налагодження контактів. Навіть не будучи генераторами оригінальних ідей, Ви дуже легко підхоплюєте ідеї інших і розвиваєте їх. Ви дуже легко розпізнаєте, що є в наявності й що ще можна зробити. Вас зазвичай, дуже тепло приймають у команді завдяки відкритій натурі. Завжди відкриті та допитливі, готові знайти можливості у всьому новому. Але якщо інші Вас не стимулюють, ентузіазм швидко знижується.	Дуже добре реагуєте й відповідаєте на нові ідеї та розробки, можете знайти ресурси й поза групою. Ви найбільш відповідні люди для установки зовнішніх контактів і проведення подальших переговорів. Умієте самостійно думати, отримуючи інформацію від інших.
АНАЛІТИК	Ви дуже серйозна й передбачлива людина з природженим імунітетом проти надмірного ентузіазму. Повільні в ухваленні рішень, видаєте перевагу тому, щоб добре все обдумати. Спроможні критично мислити. Умієте бути проникливими в думках, ураховуючи всі чинники. Експерти, рідко помиляєтесь.	Найбільш підходите для аналізу проблем й оцінки, ідей та пропозицій. Добре вмієте зважувати всі «за» й «проти» запропонованих варіантів. Порівняно з іншими, Ви здаетесь оточенню дещо черствими, занудними та надмірно критичними. Деякі дивуються, як Вам удається стати керівниками. Проте Ви маєте всі здібності займати стратегічні пости й досягти успіху на посадах вищого рангу. Дуже рідко успіх або зрив справи залежить від ухвалення квапних рішень. Це ідеальна «сфера» для Вас, людей, які рідко помиляються та, урешті-решт, виграють.
НАТХНЕННИК	Ви належите до людей, які користуються найбільшою підтримкою команди. Дуже ввічливі й товариські, умієте бути гнучкими та адаптуватися до будь-якої ситуації й різних людей. Дуже дипломатичні та сприйнятливі. Умієте слухати інших і співпереживати, дуже популярні в команді. У роботі покладаєтеся на чутливість, але можете зіткнутися з перешкодами під час ухвалення рішень в термінових і невідкладних ситуаціях.	Ваша роль полягає в запобіганні міжособовим проблемам, що з'являються в команді й тому це дає змоги ефективно працювати всім її членам. Уникаючи тертя, Ви йдете довгою дорогою, заради того, щоб обійти їх стороною. Люди Вашого типу не часто стають керівниками, тим більше, якщо Ваш безпосередній начальник підкоряється Творцеві. Це створює клімат, у якому дипломатія й сприйнятливість людей Вашого типу є справжньою знахідкою для команди, особливо за управлінського стилю, де конфлікти можуть виникати та повинні штучно присікатися. Проте, будучи керівником, Ви не становите загрози ні для кого й тому завжди бажані для підлеглих. Ви служите своєрідним «мастилом» для команди, а люди в такій ситуації співпрацюють краще.
КОНТРОЛЕР	Ви володієте величезною здатністю доводити справу до завершення й звертати увагу на деталі. Ніколи не починаєте те, що не можете довести до кінця. Мотивуєтеся внутрішнім неспокоєм, хоча часто зовні виглядаєте спокійними та незворушними. Представники цього типу часто є інтровертами. Вам, зазвичай, не потрібне стимулювання іззовні або спонуки. Не терпите випадковостей. Не схильні до делегування, вважаєте за краще виконувати завдання самостійно.	Ви незамінні в ситуаціях, коли завдання вимагають сильної концентрованості й високого рівня акуратності. Привносите відчуття терміновості та невідкладності в команду й добре проводите різні мітинги. Завдяки своєму прагненню до вищих стандартів, акуратності, точності, уваги до деталей і вміння завершувати почату справу, добре справляєтеся з управлінням.

Лабораторна робота № 12-15.

Тема: ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В МАЛІЙ ГРУПІ

Мета заняття: засвоєння студентами масиву практичних знань та умінь, що стосуються проведення соціометричного обстеження, і обробка його результатів.

Хід роботи:

1. Провести дослідження.
2. Обчислити індивідуальні та групові індекси.
3. Оформити звіт згідно запропонованої структури.

Структура звіту

1. Титульна сторінка.
2. Список групи.
3. Соціоматриця неупорядкована.
4. Соціоматриця мікрогруп груп (впорядкована).
5. Соціограма позитивних виборів.
6. Соціограма взаємних позитивних виборів.
7. Соціограма негативних виборів.
8. Соціограма взаємних негативних виборів.
9. Таблиця індивідуальних індексів.
10. Таблиця групових індексів.
11. Бланки дослідження.

Обладнання: міліметровий папір, циркуль, олівці або ручки різних кольорів, калькулятор, список членів групи.

Теоретична довідка:

Соціометрія – це соціально-психологічний метод дослідження системи особистих взаємовідносин у групі, організації. Що передбачає спровокований дослідником вибір досліджуваними інших членів групи для різних сфер діяльності.

Переваги методу: один із небагатьох методів, що дозволяє вивчати взаємовідносини; результати у формі кількісних індексів у сфері, що традиційно не формалізувалася; відносно простий як у проведенні, так і в аналізі результатів.

Недоліки методу: специфічність і ситуативність картини, що виставляється (фіксація переважно емоційних стосунків, що виражаються у симпатіях і антипатіях, не виявляються істинні мотиви виборів та ін.); можливість запланованого спотворення результатів в умовах неанонімного тесту; обмеженість можливостей через динамічність стосунків, які важко уявити.

Соціометрія дає змогу виявити: стан міжособистісних стосунків і на їх основі – неформальну структуру (мікрогрупи, неформальних лідерів, соціометричний статус кожного індивіда, потребу у спілкуванні, психологічну сумісність з іншими); оцінити авторитет керівників різного рівня, виявити їхнє місце у неформальній структурі організації, групи; виявити рівень групової згуртованості організації та її підрозділів; виконати психотерапевтичну функцію (участь у соціометричному опитуванні спонукає досліджуваних до аналізу своїх стосунків з іншими і нерідко стимулює коригування власної поведінки).

Соціометрія є засобом отримання даних про те, як члени деякої групи ставляться один до одного на основі взаємних симпатій чи антипатій. Методика дозволяє здійснити моментальний зріз із динаміки групових стосунків, щоб потім

використовувати отримані результати для переструктурування груп, підвищення їх згуртованості та ефективної діяльності.

Соціометричний статус – це характеристика позиції людини у групі, у ньому відображається ступінь впливу людини, її здатність до лідерства. Визначається на основі оцінок її місця і ролі у групі. Соціометричні статуси можуть бути високими, низькими, середніми, позитивними, негативними. Ієрархічна градація психологічних статусів така: лідери; ті, кому надають перевагу; ті, кому не надають перевагу; аутсайдери.

Соціометричний критерій – конкретна ситуація вибору, яка формулюється у вигляді письмового чи усного запитання до всіх учасників діагностичної процедури.

Вибір – одиниці аналізу і виміру в соціометрії. Виражає індивідуальні установки людини стосовно взаємодії з іншими членами групи в певних ситуаціях. Є показником симпатії чи антипатії.

Критерієм вибору є бажання людини спільно з кимось щось робити (у праці, навчанні, відпочинку). Чим важливіша для людини діяльність, для якої здійснюється вибір партнера, тим сильніший критерій вибору. Формулюючи критерій вибору, важливо керуватися двома принципами:

- критерій має бути пов'язаний з особливо значимими і характерними для групи ситуаціями спілкування;

- в основі критерію має бути емоційно важливий для групи ситуаціями спілкування;

- в основі критерію має бути емоційно важливий для групи момент стосунків;

Критерій вибору спрямований на виявлення емоційних зв'язків (ділові, комунікативні). Наприклад:

- до думки яких членів вашого колективу ви завжди прислухаєтесь?

- хто з членів вашого колективу, на вашу думку, найкраще справився б з обов'язками керівника?

- з ким би ти пішов у розвідку?

- з ким би ти хотів готуватися до контрольної роботи?

- кого би ти запросив на свій День народження?

Основні правила дослідження:

- встановити довірливі стосунки з групою;

- пояснити мету проведення соціометричного тестування;

- підкреслити важливість і значення самотійності та секретності під час відповідей;

- гарантувати збереження таємниці відповідей;

- перевірити правильність і однозначність розуміння питань, включених у тест;

- показати точно і ясно техніку запису відповідей;

- уникати варіантів на зразок «усіх» і «нікого»;

- мінімальна кількість критеріїв: 1 позитивний (+) і 1 негативний (-).

Максимальна кількість критеріїв для дітей та підлітків – 1 – 3, для студентів – 2 – 4, для дорослих – не більше 7.

Картка опитування – це бланк із двома перпендикулярними лініями, розділений на чотири рівні частини (див. табл. 1).

Бланк соціометричного опитування

Кого би Ви запросили на день народження? (В) 1. 2. 3.	Кого би Ви не запросили на день народження?(З) 1. 2. 3.
Хто запросив би на день народження Вас? (В') 1. 2. 3.	Хто не запросив би Вас на день народження? (З') 1. 2. 3.

На зворотній стороні вказується прізвище досліджуваного та загальне формулювання критерію, за яким здійснюється вибір.

ОБРОБКА ДАНИХ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ**1. Побудова соціоматриці**

СОЦІОМАТРИЦЯ – таблиця, в яку вносять результати опитування.

Порядок складання неупорядкованої матриці:

Головна соціоматриця будується на міліметровому папері. Члени групи позначаються буквами алфавіту чи порядковими номерами, які розміщуються по вертикалі (хто вибирає) та по горизонталі (кого вибирають). Проводиться діагональ, яка перекреслює ті квадрати, де той, хто вибирає, міг би відмітити себе. Цю альтернативу виключено.

Кожна клітинка на міліметровому папері поділяється на чотири мікроклітинки. Результати дослідження проектується у неї відповідно до заповненого бланка.

У рядах цифрами «1», «2», «3» відмічаються всі вибори, які по чергово зробили досліджувані. Для того, щоб уникнути плутанини, відповіді на кожне з підпитань критерію вибору проставляються ручками (олівцями) різних кольорів у відповідних мікро- клітинках.

Порядок занесення результатів соціометрії у соціоматрицю

Вибір (В) - синій	Заперечення (З) - червоний
Передбачений вибір (В') - зелений	Передбачене заперечення (З') - чорний

Взаємні вибори і заперечення у соціоматриці обводяться кружечками.

По краях матриці відбувається відповідне підсумовування: кількості позитивних, негативних, взаємних виборів та заперечень.

Умовні позначення:

В – відданий вибір

—

В – отриманий вибір

В' – відданий передбачений вибір

В» – віддане виправдане передбачення з вибору

‘В - отриманий передбачений вибір

«В – отримане виправдане передбачення з вибору

==

- В - взаємний вибір
- $\bar{3}$ – віддане заперечення
- $\bar{3}$ – отримане заперечення
- 3' – віддане передбачене заперечення
- 3» – віддане виправдане передбачення із заперечення
- '3 – отримане передбачене заперечення
- «3 – отримане виправдане передбачення із заперечення
- =
- 3 – взаємне заперечення

Незаповнена головна соціоматриця (для 10 осіб) має такий вигляд (див. табл. 3):

Таблиця 3

Незаповнена невпорядкована соціоматриця

Прізвище	№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	В	$\bar{B}$	B'	B»	3	$\bar{3}$	3'	3»
	1																		
	2																		
	3																		
	4																		
	5																		
	6																		
	7																		
	8																		
	9																		
	10																		
	$\bar{B}$																		
	$\bar{\bar{B}}$																		
	'B																		
	«B																		
	$\bar{3}$																		
	$\bar{\bar{3}}$																		
	'3																		
	«3																		

Порядок складання впорядкованої матриці: із невпорядкованої матриці вибирають будь-яке число, яке має взаємний вибір. Його порядковий номер і прізвище заносять у 1-й рядок матриці. Цей же номер проставляють у першій клітинці зверху. Потім з 1-ї матриці вибирають тих, хто знаходиться у взаємному виборі з занесеним у перший рядок. Його порядковий номер і прізвище записують у другий рядок. Цей же номер заносять зверху у 2-гу колонку. У відповідні

клітинки матриці записується знак (+). Того, хто не має взаємного вибору, записують в кінці матриці. Занести всі позитивні вибори всіх членів групи (невзаємні), позначивши їх знаком «+». Взаємні вибори обвести кружечками. Позначити межі мікрогруп.

Незаповнена упорядкована соціоматриця (матриця первинних груп) має такий вигляд (див. табл. 4):

Таблиця 4

Незаповнена упорядкована соціоматриця

№										
	■									
		■								
			■							
				■						
					■					
						■				
							■			
								■		
									■	
										■

2. Побудова соціограми

СОЦІОГРАМА – спеціальний графік, малюнок, діаграма, що зображає цілісну картину взаємовідносин, взаємних і односторонніх виборів та відхилень, зроблених у ході дослідження, проведеного за допомогою соціометричної методики.

Соціограма-мішень – сукупність концентричних кіл, всередині яких розміщуються умовні позначення членів досліджуваної групи відповідно до числа отриманих виборів.

Розрахунок індексів

Персональні соціометричні індекси

Індекс соціометричного статусу особистості визначає неформального лідера групи:

$$C_I = \frac{\bar{B} + \bar{Z}}{N - 1}$$

Індекс позитивного соціометричного статусу особистості визначає позитивного неформального лідера групи:

$$C_I^+ = \frac{\bar{B}}{N - 1}$$

Індекс негативного соціометричного статусу особистості визначає негативного неформального лідера групи:

$$C_I^- = \frac{\bar{Z}}{N - 1}$$

Індекс соціометричної експансії характеризує тип та інтенсивність групової взаємодії:

$$E_j = \frac{B + Z}{N - 1}$$

Індекс позитивної соціометричної експансії характеризує бажання членів групи співпрацювати один з одним:

$$E_j^+ = \frac{B}{N - 1}$$

Індекс негативної соціометричної експансії характеризує небажання членів групи співпрацювати один з одним:

$$E_j^- = \frac{Z}{N - 1}$$

Індекс соціометричної конформності визначає, наскільки та чи інша особа враховує думку групи:

$$X_i = \frac{B' + Z'}{N - 1}$$

Індекс позитивної соціометричної конформності визначає бажання члена групи враховувати думку групи:

$$X_i^+ = \frac{B'}{N - 1}$$

Індекс негативної соціометричної конформності визначає небажання члена групи враховувати думку групи:

$$X_i^- = \frac{Z'}{N - 1}$$

Індекс обсягу взаємодії вказує на стосунки між обраними та обираючими:

$$V_j = \frac{(\bar{B} + \bar{Z}) + (B + Z)}{N - 1}$$

Індекс величини самооцінки вказує на те, наскільки цінує себе особистість у групі:

$$M_j = \frac{B + Z}{N - 1}$$

Індекс адекватності самооцінки визначає, наскільки адекватно кожен член групи усвідомлює своє становище у групі:

$$W_j = \frac{''B + ''Z}{'B + 'Z}$$

Групові соціометричні індекси

Індекс групової згуртованості визначає, наскільки згуртованою є група:

$$G_I = \frac{\sum \bar{B}}{\frac{1}{2}N(N-1)}$$

Індекс групової експансії вказує на широту спілкування між членами групи:

$$E_N = \frac{\sum B + \sum Z}{N}$$

Індекс позитивної групової експансії характеризує інтенсивність позитивної взаємодії між членами групи:

$$E_N^+ = \frac{\sum B}{N}$$

Індекс негативної групової експансії характеризує інтенсивність негативної взаємодії між членами групи:

$$E_N^- = \frac{\sum Z}{N}$$

Індекс групової інтеграції показує, наскільки інтегрованою є група залежно від кількості осіб із нульовим статусом (N_0 – кількість осіб без виборів і заперечень):

$$I_N = 1 - \frac{N_0}{N-1}$$

Індекс соціометричної когерентності визначає, наскільки люди сприймають інших членів групи як елементи єдиної групової структури:

$$K = \frac{\sum \bar{B} + \sum \bar{Z}}{N(N-1)}$$

Індекс позитивної соціометричної когерентності вказує, наскільки люди схильні сприймати позитивно інших членів групи:

$$K^+ = \frac{\sum \bar{B}}{N(N-1)}$$

Індекс негативної соціометричної когерентності вказує, наскільки люди схильні сприймати негативно інших членів групи:

$$K^- = \frac{\sum \bar{z}}{N(N-1)}$$

Індекс конфліктності вказує на рівень конфліктності між членами групи:

$$V_N = \frac{\sum \bar{z}}{N(N-1)}$$

Індекс референтності показує тісноту зв'язків між елементами ядра групи:

$$V = \frac{\sum \bar{B}}{\sum \bar{B}}$$

Індекс групової стійкості показує, наскільки група є стійкою в плані збереження своєї структури:

$$S_N = \frac{1}{\sum \bar{z}}$$

Важливо!

Усі негативні соціометричні індекси вносяться у матрицю індексів та використовуються для подальших розрахунків як взаємні величини.

Усі групові соціометричні індекси подають як відсотки.